

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง

“บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ

ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องและผู้วิจัยได้ทำการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับส่งเสริมคุณภาพชีวิต

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัดในพระพุทธศาสนา

๒.๖ บทบาทของวัดไร่ขิงที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ๓ ด้าน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

๒.๑.๑ ความหมายของความคิดเห็น

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับความหมายของความคิดเห็นมีนักวิชาการให้ความหมายของความคิดเห็นไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคนดังนี้

ลัดดา กิตติวิภาค ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น คือ

“ความคิดที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ

ซึ่งทำให้เกิดความพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบในทางบวกหรือทางลบต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด”¹

จำลอง เงินดี ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง

ความรู้สึกรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ

ความคิดเห็นนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงออกของทัศนคติก็ได้

สังเกตและวัดได้จากคนแต่มีส่วนที่แตกต่างไปจากทัศนคติตรงที่ทัศนคตินั้นเจ้าตัวอาจจะตระหนักหรือไม่ตระหนักก็ได้²

พรทิพย์ สัมปัตตะวนิช และคณะ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความคิดเห็น คือความโน้มเอียง (Predisposition) ที่เกิดจากการเรียนรู้

¹ลัดดา กิตติวิภาค, *ความคิดเห็นทางสังคมเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : แสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

²จำลอง เงินดี, *เอกสารคำสอนวิชาจิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๒.

เพื่อที่จะตอบสนองต่อวัตถุหนึ่งอาจจะออกมาในลักษณะที่พึงพอใจหรือไม่พึงพอใจต่อวัตถุนั้นได้”³

บุญเรียง ขจรศิลป์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางวาจาของเจตคติ การที่บุคคลกล่าวว่าเขามีความเชื่อหรือความรู้สึกอย่างไรนั้น เป็นการแสดงความคิดเห็นของบุคคลนั้น ดังนั้น การวัดความคิดเห็นของบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้⁴

ประภาเพ็ญ สุวรรณ ได้ให้ความหมายว่าความคิดเห็น คือ “ความเชื่อความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆเช่นบุคคลสิ่งของการกระทำสถานที่และอื่นๆรวมทั้งทำที่ที่แสดงออกถึงสภาพของจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”⁵

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกซึ่งวิจารณ์ญาณที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นการอธิบายเหตุผลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความคิดเห็นมีลักษณะที่แคบกว่าทัศนคติในขณะที่ทัศนคติเป็นสิ่งที่แสดงภาพความรู้สึกทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ แต่ความคิดเห็นจะอธิบายเหตุผลเฉพาะ⁶

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง เป็นข้อพิจารณาเห็นว่าเป็นจริงจากการใช้ปัญญาและความคิดประกอบ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อาศัยหลักฐานพิสูจน์ยืนยันได้เสมอไปก็ตาม⁷

สุชา จันทรธรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่เป็นลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเช่นเดียวกับทัศนคติ ซึ่งกล่าวโดยทั่วไปคนเราจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป และความคิดเห็นก็เป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติ⁸

ลูธันส์ ฟรีแมน (Luthans Freeman) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความพร้อมทางด้านจิตใจที่จะตอบสนองต่อบุคคล สถานการณ์ วัตถุและความคิดเห็น โดยมีลักษณะที่คงที่แน่นอน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ และมีรูปแบบการตอบสนองอย่างเดียวกัน⁹

³พรทิพย์ สัมปัตตธนวิธ และคณะ, พฤติกรรมผู้บริโภค, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๓.

⁴บุญเรียง ขจรศิลป์, วิธีวิจัยการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : พิษณุพร, ๒๕๓๔), หน้า ๗๘.

⁵ประภาเพ็ญ สุวรรณ, ความคิดเห็น : การวัดการเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมอนามัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระโพธิ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

⁶ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : แพรวพทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

⁷ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๖.

⁸สุชา จันทรธรม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : แพรวพทยา อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

⁹Luthans Freeman, Organization Behavioral, 7th ed., (Singapore : McGraw-Hill, 1995), p. 609.

แมรี แอล กูด (Mary L. Good) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็น (Opinion) ไว้หลายความหมาย¹⁰ ได้แก่

๑) ความหมายทั่วไป หมายถึง ความเชื่อ ความคิดเห็น ข้อพิจารณา ความรู้สึก หรือทัศนคติที่ยังไม่ได้รับการพิสูจน์อย่างแน่นอน และยังขาดน้ำหนักทางเหตุผลหรือการวิเคราะห์หรือกล่าวกว้าง ๆ ได้ว่ามีความเป็นไปได้มากกว่าความรู้

๒) ความหมายเฉพาะ หมายถึง การพิจารณาหรือการวินิจฉัยอย่างมีแบบแผนจากแหล่งข้อมูลหรือบุคคลที่เชื่อถือได้

๓) ความคิดเห็นสาธารณะ (Public Opinion) หมายถึง การพิจารณาหรือข้อวินิจฉัย รวม ๆ ของกลุ่มคนในสังคมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ หรือข้อเท็จจริง

สรุปได้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางด้านความรู้สึกนึกคิดความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วยการพูดหรือเขียนภายใต้พื้นฐานของความรู้ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นเข้ามาเกี่ยวข้องในการตัดสินใจซึ่งความคิดเห็นนั้นอาจจะเป็นไปในทางเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

๒.๑.๒ ลักษณะของความคิดเห็น

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับลักษณะของความคิดเห็นมีนักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้หลากหลายดังนี้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้กล่าวว่า “ลักษณะของความคิดเห็นจะเป็น ๒ มิติ คล้ายๆ กับวัตถุ ซึ่งเป็นมิติความกว้างและมิติความยาว ลักษณะของความคิดเห็นจะประกอบด้วยมิติมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ทิศทางมีอยู่ ๒ ทิศทาง คือ ทางบวกและทางลบ ทางบวก ได้แก่ ความรู้สึกหรือท่าทางในทางที่ดี ชอบหรือพึงพอใจ ส่วนทางลบ ก็เป็นไปทางตรงกันข้าม ได้แก่ ความรู้สึกหรือท่าทางในทางที่ไม่ดี ไม่ชอบและไม่พึงพอใจ

๒. ความเข้มข้นมีอยู่ ๒ ขนาด คือ ความเข้มข้นมาก และความเข้มข้นน้อย เช่นบางคนมีความรู้สึกชอบสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยมาก แต่บางคนมีท่าทีไฝต่ำมากๆ ถ้าบุคคลมีความคิดเห็นที่มีความเข้มข้นมาก จะเป็นอุปสรรคในการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น”¹¹

นวม สงวนทรัพย์ ได้สรุปเกี่ยวกับความคิดเห็นว่า ความคิดเห็นมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ความคิดเห็น คือ ความพร้อมทางจิตหรือระบบประสาท กล่าวอีกนัยหนึ่งความคิดเห็น คือ

¹⁰Mary L. Good, *Integrating the Individual and the Organization*, (New York : Wiley, 2006), p. 17.

¹¹สงวน สุทธิเลิศอรุณ, *ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๙), หน้า ๙๒.

การแสดงออกแห่งภาพทางสมองทางจิตเกี่ยวกับวัตถุ ปัจเจกชน และสถานการณ์ต่างๆ

๒. ความคิดเห็นไม่ใช่สิ่งติดมาแต่กำเนิด หากเป็นการเรียนรู้ของมนุษย์

๓. ความคิดเห็นหาหน้าที่กระตุ้นหรือเร้าให้บุคคลควรประพฤติ หรือแสดงปฏิกิริยาในอาการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อปัจเจกชน วัตถุ หรือสถานการณ์ต่างๆ¹²

สรุปได้ว่า

ลักษณะความคิดเห็นจะแสดงออกมาต่อสิ่งต่างๆไม่ว่าจะเป็นคนวัตถุหรือสถานการณ์ต่างๆในแง่บวกและลบคือความรู้สึกที่ดี-ไม่ดีชอบ-ไม่ชอบพอใจ-

ไม่พอใจซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์สภาพแวดล้อมในสังคมนั้นๆที่กระตุ้นให้แสดงความรู้สึกนึกคิดออกมา

๒.๑.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น

จากการศึกษาเอกสารต่างๆ พบได้ว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นนั้นมีนักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

ประภาเพ็ญ สุวรรณ ได้กล่าวว่า “อายุ มีผลต่อเจตคติของบุคคลส่วนใหญ่มักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปได้ยาก ซึ่งทำให้มีผลต่อเจตคติของเขาเอง นอกจากอายุแล้วยังมีตัวแปรอื่นๆ อีกมากมาย เช่น ปฏิกริยาของบุคคลต่อสิ่งเร้า ข่าวสาร เป็นต้น บุคคลที่แตกต่างกัน จะมีปฏิกริยาไม่เหมือนกัน ผลที่จะมีต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความคิดย่อมแตกต่างกันไปด้วย”¹³

รัชณี พิทักษ์ญาติ ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่

๑.๑) ระดับการศึกษา

การศึกษามีอิทธิพลมากต่อการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นเพราะการศึกษาจะทำให้บุคคลนั้นๆ มีความรู้เรื่องต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ดังนั้น คนที่มีความรู้มากก็จะมีความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผล

๑.๒) ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลในการยอมรับต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไป เช่น ความเชื่อในการนับถือศาสนา เป็นต้น

๑.๓) สถานภาพทางสังคม หมายถึง สิทธิและหน้าที่ที่มีต่อผู้อื่น และต่อสังคมหรือกลุ่มเป็นส่วนรวม

๑.๔) ประสบการณ์ เป็นสิ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจในหน้าที่และความรับผิดชอบของงาน ซึ่งจะส่งผลต่อความคิดเห็น

๒) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่

๒.๑) การอบรมของครอบครัว หมายถึง

¹² นวม สงวนทรัพย์, สารัตถจิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๕), หน้า ๗๗.

¹³ ประภาเพ็ญ สุวรรณ, ทศนคติการวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐.

การที่พ่อแม่หรือบุคคลในครอบครัวสั่งสอนโดยตรงหรือทางอ้อม ให้สมาชิกของกลุ่มได้เรียนหรือรับเอาระเบียบวิธี กฎเกณฑ์ค่านิยมต่างๆ ที่กลุ่มนั้นได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติ และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมนั้น

๒.๒) กลุ่มและสังคมที่เกี่ยวข้อง มีอิทธิพลต่อบุคคลอย่างมาก เพราะเมื่อบุคคลอยู่ในกลุ่มใด หรือสังคมใดก็ต้องยอมรับ และปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมนั้น และในที่สุดก็มักจะมีความคิดเห็นคล้อยตามไปกับกลุ่มและสังคมนั้นด้วย

๒.๓) สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของบุคคล เพราะเป็นสิ่งที่สร้างความคิดทั้งทางด้านบวก และด้านลบ¹⁴

จำเรียง ภาพจิตร ได้กล่าวว่า สาธารณมติหรือมติมหาชน หมายถึงทัศนคติความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็นของประชากรกลุ่มต่างๆ เฉพาะกลุ่มเกี่ยวข้องกับประเด็นความสนใจหรือปัญหาประเด็นใดประเด็นหนึ่งช่วงระยะเวลาหนึ่ง สาธารณมติประเด็นใดๆ ก็ตามไม่ได้หมายความว่าต้องเป็นมติหรือความคิดเห็นของประชาชนทั้งหมดในประเทศ แต่เป็นความคิดเห็นของประชากรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผลมาจากสิ่งที่ยังตกลงกันไม่ได้ จำเป็นต้องมีการถกเถียงหาเหตุผลมาอภิปรายกันให้เห็นทั้งข้อดีและข้อเสียในที่สุดเกิดการตัดสินใจร่วมกันเป็นมติออกมา คุณภาพของมติมหาชนหรือสาธารณมติขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประเด็นดังนี้ คือ

๑. การอภิปรายของสาธารณชน ซึ่งต้องมีความกระตือรือร้น มีประสิทธิภาพและสามารถเปลี่ยนมติไปในทิศทางหนึ่งทิศทางใดได้

๒. มีข่าวสารและข้อมูลที่เพียงพอ

๓. มีเสรีภาพในการคิดและการแสดงออก

๔. คุณภาพของภาวะความเป็นผู้นำต้องดี

เพราะความคิดเห็นของผู้นำและผู้เชี่ยวชาญจะมีอิทธิพลต่อสาธารณมติ

๕.

กลุ่มกดดันจะแสวงหาผลประโยชน์หรือข้อได้เปรียบจากความสนับสนุนของผู้มีอำนาจในสังคม

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อสาธารณมติซึ่งมีปัจจัยหลายประการ เช่น

๑. ภูมิหลังทางสังคม (Social Background) กลุ่มคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกันโดยทั่วไปย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปด้วย เช่น ความคิดเห็นระหว่างผู้สูงอายุกับผู้เยาว์ ระหว่างชนบทกับชาวเมือง และระหว่างผู้มีรายได้น้อยกับผู้มีรายได้สูง

๒. กลุ่มอ้างอิง (Reference Groups) โดยปกติจะคบหาสมาคมกัน หรือกระทำสิ่งใดให้แก่ผู้ใดนั้น ความคิดที่มักจะมีค่านึงถึงก็คือ มีอะไรร่วมกันได้ หรืออ้างอิงกันได้ เช่น

¹⁴ รัชณี พิทักษ์ญาติ,

“ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการงานทะเบียนราษฎรและบัตรประจำตัวประชาชนของสำนักทะเบียนอำเภอเมืองชลบุรี”, การศึกษาค้นคว้าอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

มีอาชีพแบบเดียวกันเป็นสมาชิกสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนเดียวกัน
แต่ละคนย่อมกำหนดหรือระบุกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิกหรือเป็นกลุ่มที่ตนเองมีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ใน
กลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กลุ่มดังกล่าวมีอิทธิพลต่อสาธารณมติ

๓. กลุ่มกระตือรือร้นและกลุ่มเฉื่อยชา (Active and Passive Groups)

ผู้ที่สนใจและมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นใดประเด็นหนึ่ง
ย่อมมีความกระตือรือร้นเป็นพิเศษและก่อให้เกิดเป็นกลุ่มประโยชน์ได้ในที่สุด
และสามารถมีอิทธิพลต่อสาธารณมติโดยเฉพาะการจูงใจให้คนเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในประเด็นต่าง
ๆ ได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มเฉื่อยชาที่ไม่มีบทบาทอะไรนักต่อสาธารณมติ¹⁵

สรุปได้ว่า การตัดสินใจ ประเมินค่า

หรือแสดงทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดของแต่ละบุคคล

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นจะประกอบปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อม

ปัจจัยส่วนบุคคลจะประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ สถานภาพทางสังคม และประสบการณ์

ปัจจัยแวดล้อมประกอบด้วย ครอบครัว สังคม และสื่อมวลชน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๒.๒.๑ ความหมายของบทบาท

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับความหมายของบทบาทมีนักวิชาการให้ความหมายของ
บทบาทไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคนดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า

การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่นบทบาทของพ่อแม่บทบาทของครูหรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงพฤติกรรม
ตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งใน
หน่วยงานต่าง ๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทในแง่มุมต่างๆ¹⁶

พินิจ เพ็ชรดารา ได้กล่าวสรุปว่า บทบาท หมายถึง

พฤติกรรมการแสดงออกตามสถานภาพของแต่ละบุคคลในขณะปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ¹⁷

งามพิศ สัตย์สรวง

ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่าบทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆว่า
จะต้องปฏิบัติอย่างไร¹⁸

¹⁵จำเริญ ภาวิจิตร, สาธารณมติ, เอกสารในการประกอบการสอนชุดวิชาสังคมศึกษา ๔ (เล่ม ๒),
(นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๒๔๘-๒๔๙.

¹⁶ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

¹⁷พินิจ เพ็ชรดารา, "บทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามการรับรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษา
สังกัดกรมสามัญศึกษากรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

¹⁸งามพิศ สัตย์สรวง, สังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๘), หน้า ๗๓.

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า

บทบาทหมายถึงสิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น¹⁹

ณรงค์ เส็งประชา ได้กล่าวว่า “บทบาท คือ

พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน ตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารต้องเป็นรั้วของชาติ ลูกต้องเชื่อฟัง พ่อแม่ เป็นต้น”²⁰

สงวนศรี วิรัชชัย ได้ให้ความหมายบทบาทว่าหมายถึง

รูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งซึ่งประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งเมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใดก็ต้องแสดงพฤติกรรมตามระบุเป็นบทบาทของตำแหน่งนั้น²¹

พัทยา สายหู ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่าบทบาท คือการกระทำต่างๆตาม “บท” ที่กำหนดไว้ให้ผู้แสดงต้องทำตรงไปโดยที่ยังอยู่ใน “บท” นั้นเปรียบได้เหมือน “บท” ของตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงในละครเรื่องนั้นๆเป็นตัวอะไรบทบาทที่จะต้องแสดงอย่างไร”²²

ฉลอง มาปรีดา ได้ให้ความหมายของคำ “บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครูซึ่งเป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออก ตามความคาดหวังของตนหรือผู้อื่น”²³

ลือชา ธรรมวินัยสถิต

ได้ให้บทบาทของความหมายในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่าบทบาทหมายถึงภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่งๆแล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้นๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี ๒ ด้านเสมอเมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกันและเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนดตั้งนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง²⁴

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้กล่าวว่าบทบาท คือ

การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมตามลักษณะการรับรู้และตามที่แสดงจริงบทบาทเป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่เช่นบุคคลที่เป็นครูก็ต้องประกอบพฤติกรรม

¹⁹ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

²⁰ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๙.

²¹สงวนศรี วิรัชชัย, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : ศึกษาปรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

²²พัทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗.

²³ฉลอง มาปรีดา, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔.

²⁴ลือชา ธรรมวินัยสถิต, **มนุษย์กับสังคม**, (เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

มในการสอนและอบรมเมื่อแสดงพฤติกรรมดังกล่าวแล้วจะเป็นไปตามที่สังคมคาดหวังหรือไม่ก็ตาม²⁵

สรุปได้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ในสังคม

ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินงานและการปฏิบัติงานให้เหมาะสม

เพื่อให้องค์กรเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้บทบาทนั้นเกิดขึ้นตามความพอใจของมนุษย์ได้เช่นกัน

๒.๒.๒ ประเภทของบทบาท

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเภทของบทบาท

ได้นักวิชาการหลากหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

จิตยา สุวรรณะชญ ได้แบ่งประเภทของบทบาทไว้ ๒ ประเภทคือ²⁶

๑)

บทบาทที่ได้มาจากตำแหน่งเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดควบคู่มากับตำแหน่งเป็นบทบาทตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับคำสั่งต่างๆ ที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ จำเป็นต้องกระทำหรืองดเว้นการกระทำบทบาทนั้นต้องสอดคล้องกับหน้าที่ที่ถูกกำหนดไว้

๒)

บทบาทที่ปฏิบัติจริงเป็นบทบาทที่สังคมมุ่งหวังให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นควรปฏิบัติและอาจถูกกำหนดจากบุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นได้แก่ค่านิยมเจตคติการศึกษาอบรมประสบการณ์ตลอดถึงพื้นฐานทางวัฒนธรรมและประเพณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นยึดถือ

เดโช สนวนานนท์ ได้กล่าวว่า บทบาทอาจแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่²⁷

๑) บทบาทที่รัดกุม คือ บทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่แน่นอนตายตัว

ยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

๒) บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ คือ

บทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงได้ตามสมควร

ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดาแสดงได้ดีถึงฐานะของบิดา

แต่พฤติกรรมของบิดาต่อบุตรอาจแปรผันได้มากพอสมควรระหว่างบิดาของแต่ละคน

ไวยรัช เจียมบรรจง ได้จำแนกบทบาทในสังคมทั่วไปเป็น บทบาท คือ

บทบาทตามเพศและบทบาทตามวัยเช่นบทบาทของผู้ชายผู้หญิงเด็กผู้ใหญ่ เป็นต้น บทบาททางอาชีพเช่น บทบาทของคณบดีของอาจารย์ทนายความเป็นต้น บทบาทของแม่บ้านลูกพ่อแม่ เป็นต้น และบทบาทในกลุ่มเพื่อนหรือกลุ่มที่มีความสนใจคล้ายๆ กันเช่นบทบาทของสมาชิกในกลุ่มชมรมต่างๆ เป็นต้น²⁸

²⁵ สงวน สุทธิเลิศอรุณ, **ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๖๘.

²⁶ จิตยา สุวรรณะชญ, **วิทยาศาสตร์สังคม** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ๒๕๒๗), หน้า ๕๐.

²⁷ เดโช สนวนานนท์, **การยึดหลักทางศาสนาในการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทย และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

²⁸ ไวยรัช เจียมบรรจง, **จิตวิทยาสังคม เล่ม ๒**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์ปากเกร็ด, ๒๕๒๙), หน้า ๑๐๙.

วินิจ เกตุขำ และคำเพชร ฉัตรสุณกุล ได้แบ่งประเภทของบทบาทออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ²⁹

๑) บทบาทที่เข้ากันได้กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล หมายถึง บทบาทที่แสดงออกมาแล้วไม่ขัดกับความรูสึกของตนเอง และไม่ผิดไปจากความหมายของสังคมที่กำหนดว่าเขาควรมีบทบาทอย่างไร

๒) บทบาทที่เข้ากันไม่ได้กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล หมายถึง บทบาทที่แสดงออกมาแล้วขัดกับความรูสึกของตนเอง และผิดไปจากความหมายที่สังคมกำหนดว่าเขาควรมีบทบาทอย่างไร

สุดา ภิรมย์แก้ว ที่ได้จำแนกประเภทของบทบาทเป็น ๓ ด้าน คือ³⁰

๑) บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้ตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพนั้นๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นได้

๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่บุคคลคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ รวมถึงประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

๓) บทบาทที่บุคคลแสดงออกจริง (Enacted Role) เป็นบทบาทที่บุคคลปฏิบัติจริง ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นๆ ซึ่งทำให้การแสดงบทบาทมีความแตกต่างกันไป

อรุณ รักธรรม ได้แบ่งประเภทของบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้³¹

๑) บทบาทจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของผู้ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ เจตคติ พฤติกรรมส่วนตัว และปัญหาในการปฏิบัติงาน

๒) บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescription Role) เป็นขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งหน่วยงานหรือองค์กรเป็นผู้กำหนด

๓) บทบาทที่คาดหวัง (Expectation Role) เป็นความคาดหวังของบุคคลหรือสังคมที่มีต่อบุคคลผู้ครองตำแหน่ง และเป็นความคาดหวังของตนเองต่อบทบาทนั้นๆ

สรุปได้ว่า

ประเภทของบทบาทนั้นสามารถแยกตามความคิดได้หลายอย่างแตกต่างกันออกไป แต่ประเภทของบทบาทนั้นสามารถทำให้มนุษย์ทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นที่มนุษย์ต้องปฏิบัติ

²⁹วินิจ เกตุขำ และคำเพชร ฉัตรสุณกุล, *กระบวนการกลุ่ม* (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๖๓.

³⁰สุดา ภิรมย์แก้ว, *มนุษย์กับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓.

³¹อรุณ รักธรรม, *พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทไทย*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕๖.

ติดตามเพื่อความสำเร็จจุล่งด้วยดีโดยไม่มีข้อแก้ไข

และแม้จะบกพร่องก็น้อยที่สุดเพราะมีประเภทบทบาทให้ปฏิบัติเป็นแนวทาง

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาท

เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่

ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่

และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม

ซึ่งจะสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า “บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นมาตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”

มินต์ซเบิร์ก(Mintzberg)ได้กล่าวว่าผู้บริหารจะต้องปฏิบัติงานในบทบาท บทบาทด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็นกลุ่ม คือ กลุ่มบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และกลุ่มบทบาทการตัดสินใจ

๑. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล(interpersonalRoles) ได้แก่

บทบาทของความเป็นหัวหน้าในเชิงสัญลักษณ์(headRole)เช่น ประธานในงานพิธีการต่างๆ

บทบาทการแสดงออกในฐานะผู้นำ(leader)ได้แก่การจูงใจ การอบรม การกระตุ้นจิตใจ

และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา บทบาทสุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม

(LiaisonRole)ได้แก่การกระทำการกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายใน และภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดขอข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล

ถือเป็นการติดต่อประสานงานกันภายในองค์กรแต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่นก็ถือเป็นการประสานงานกันนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร(informationRoles) ได้แก่

ผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารและข้อมูลขององค์กรของตน

กระทำได้โดยการอ่านวารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่นๆ เช่น

องค์กรคู่แข่งขึ้นมีการวางแผนอะไรในชั่วนี้หรืออีกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น

มินต์ซเบิร์ก(Mintzberg)เรียกบทบาทนี้ว่าบทบาทการตรวจสอบ(MonitorRole)

ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร(DisseminatorRole)ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตน

๓. บทบาทการตัดสินใจ(decisionalRoles)มินต์ซเบิร์ก(Mintzberg)

ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๓ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ(Entrepreneurs)คือ ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ

ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรืออุปสรรค(Disruptance

Handles)ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย(unforeseenProblems)

บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร(ResourceAllocators)ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากรคน สิ่งของ

และเงินไปตามส่วนต่างๆขององค์การและสุดท้ายคือบทบาทของผู้เจรจาต่อรอง(Negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์การที่ตนเองทำงานอยู่

บรูม และเซลนิค(Broom & Selnick) ได้อธิบายถึงคำว่า "บทบาท" ดังนี้

๑. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทในอุดมคติ(Ideally Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง

๒. บทบาทที่ควรกระทำ(Perceived Role)เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่า ควรจะกระทำหน้าที่ของตำแหน่งโดยอาจจะไม่ตรงกับบทบาทในอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

๓. บทบาทที่กระทำจริง(Performed Role)เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริง ตามความเชื่อความคาดหวังตลอดจนความกดดัน และโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

อัลพอร์ท(Allport) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการแสดง

บทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

๑. บทบาทที่สังคมคาดหวัง(Role Expectation)คือ บทบาทที่สังคมคาดหวังบุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยกลุ่มสังคมและโดยสถานการณ์ที่บุคคลนั้น ครองอยู่

๒. การรับรู้บทบาท(Role Conception)คือ การที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าจะมีบทบาทอย่างไรและสามารถมองเห็นบทบาทของตนเองได้ ตามการรับรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยการรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลสัมพันธ์กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

๓. การยอมรับบทบาทของบุคคล(Role Acceptation)จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีความ สอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมกับบทบาทที่ตนรับอยู่ การยอมรับ บทบาทเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและ บุคคลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคคลอาจไม่ได้ยอมรับบทบาทเสมอไม่ว่าจะได้รับ การคัดเลือกจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติเพราะถ้าหาก บทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการ (role conflict)หรือค่านิยมของบุคคลนั้นครองตำแหน่งอยู่ก็พยายาม หลีกเลี่ยงบทบาทนั้นไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

๔. การปฏิบัติตามบทบาทที่แท้จริงของบุคคล(Role Performance)

เป็นบทบาทที่แสดงสถานการณ์แสดงจริง(Actual Role)ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่ตั้งใจหวัง หรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้และตามความคาดหวังของตนเอง การ ที่บุคคลใดจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้เสียเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้นๆ

³²Mintzberg, (Strategy Process : Concepts, Contexts), Cases 3rd ed, (New Jersey : Prentice-Hall, 1996), pp. 80-81.

³³Broom, Leonard, & Selnick, Philip, **Sociology**, (New York : Harper & Row, 1977), pp. 34-35.

ของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นเนื่องจากความสอดคล้องกับบทบาท
ตามความคาดหวังของสังคมและการรับบทบาทของตนเอง

พาร์สันส์ (Parsons) พาร์สันส์ เป็นนักสังคมวิทยา ได้กล่าวว่า
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคล ที่มีเพื่อนมาก
ก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว³⁵

ราล์ฟ ลินตัน (Ralph linton) ราล์ฟ ลินตัน เป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียง
เขากล่าวว่า “ตำแหน่ง สถานภาพ เป็นผู้กำหนดบทบาท
ผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาทหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายๆ อย่าง เช่น
บุคลิกภาพของผู้สวมบทบาท ลักษณะของสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี
และวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย”³⁶

ธนารัตน์ เทพโยธินได้รวบรวมทฤษฎีบทบาทและได้อธิบายโดยสรุปไว้ดังนี้

๑. ทฤษฎีของลินตัน (Linton) ลินตันได้กล่าวว่า

สถานภาพหรือตำแหน่งเป็นตัวกำหนดบทบาทให้แต่ละคนสถานภาพเป็นนามธรรมหมายถึง
ฐานะหรือตำแหน่งนั้น เมื่อกำหนดตำแหน่งใดขึ้นมาก็จำเป็นต้องมีบทบาทหรือภาระหน้าที่กำกับตำแหน่งนั้น
ไว้เสมอ

๒. ทฤษฎีของสก็อต (Scott) ได้กล่าวถึงบทบาทไว้ ๕ ประการดังนี้

๒.๑ บทบาทเป็นความคาดหวังที่เกิดขึ้นในตำแหน่งต่างๆ มิได้เกี่ยวข้องหรือมุ่งไปที่ตัวบุคคล

๒.๒ บทบาทมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการทำงาน

บทบาทในองค์กรเป็นพฤติกรรมที่ถูกคาดหวังให้ปฏิบัติงานหนึ่งๆ

๒.๓ บทบาทนั้นยากที่จะกำหนดชี้เฉพาะลงไปได้อย่างชัดเจน

๒.๔ บทบาทจะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

๒.๕ บทบาทกับงานไม่ใช่สิ่งเดียวกันงานหนึ่งๆ บุคคลอาจมีหลายบทบาทได้

สรุปได้ว่า บทบาทและสถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน

นั่นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร

³⁴Allport, Gordon, Personality : A Psychological Interpretation, (New York: Holt, 1973),
pp. 181-184.

³⁵พาร์สันส์ (Parsons) อ้างใน ชิตยา สุวรรณสุข, พัฒนาการ : ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการ
คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับตำบล : ส่วนท้องถิ่น สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๒๗), หน้า ๒๐.

³⁶ราล์ฟ ลินตัน (Ralph linton) อ้างใน นุจรี เกตุปราษฎ์,
“บทบาทของประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดทั่วประเทศ ในการพัฒนาสตรีระดับจังหวัด”,
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารทั่วไป), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔),
หน้า ๑๐.

³⁷ธนารัตน์ เทพโยธิน,
“บทบาทและสมรรถนะของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์ตามความคาดหวังของผู้บริหารระดับสูงขององค์การธุรกิจในจ
ังหวัดเชียงใหม่และลำพูน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่สังคมได้กำหนดไว้ในแต่ละสถานภาพ การแสดงบทบาทจะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมายเมื่อบุคคลดำรงอยู่ในบทบาทใดบทบาทหนึ่งแล้ว จะต้องกระทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุดเพื่อสร้างคุณค่าให้แก่ตัวเอง และสร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัวชุมชน สังคม และประเทศ ตลอดจนมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด โดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้างเดือดร้อนจากการกระทำของตน กล่าวคือ กระทำทั้งประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์ เพราะหากว่าทุกคนไม่สามารถกระทำตามบทบาทที่ตนเองดำรงอยู่แล้ว ก็อาจจะทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

๒.๓.๑ ความหมายของวัด

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับความหมายของวัดมีนักวิชาการให้ความหมายของวัดไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคนดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำนิยามของคำว่า วัด

หมายความว่าสถานที่ยึดถือทางศาสนาโดยปกติมีโบสถ์วิหารและที่อยู่ของพระสงฆ์หรือนักบวชเป็นต้น³⁸

กรมการศาสนา ได้กล่าวถึง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยมากกว่าร้อยละ ๙๕ เคารพนับถือและเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไทยกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของคนไทยกับพุทธศาสนาผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้นพุทธศาสนาจึงเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทยวัดนับว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดจึงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนาและพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคมและวัดยังมิใช่เป็นโรงเรียนด้วยแม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่โดยเฉพาะวัดในเขตภูมิภาคบทบาทของวัดยังคงมีความเข้มข้นอยู่ค่อนข้างมากทั้งในเรื่องของการพัฒนาชุมชนการพัฒนาอาชีพหรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนการรวมกลุ่มการเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจยังคงอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างใดวัดจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในสังคมไทย³⁹

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก) ได้กล่าวถึง

คำว่าวัดไว้ว่าวัดนั้นมีคำที่ใช้อยู่เดิมในภาษาบาลีอยู่ ๓ คำ คือ⁴⁰

๑) อารามโดยพยัญชนะแปลว่า “เป็นที่รื่นรมย์” โดยอรรถแปลว่า “สวน”

³⁸ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

³⁹กรมการศาสนา, คู่มือพระสงฆ์การว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

⁴⁰สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณโก), “คุณวัด”, วารสารใบลาน๕, (เมษายน - พฤษภาคม, ๒๕๒๘), หน้า ๑๐.

เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เช่นเวฬุวันนารามเป็นสวนที่พระเจ้าพิมพิสาร

ถวายให้เป็นที่ประทับแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์หรือเซตวัน

วรารามสวนที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เพื่อเป็นที่ประทับแก่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวกเป็นต้น

๒) อาวาสโดยพยัญชนะแปลว่า “ที่อยู่”

ซึ่งเป็นความหมายที่กว้างแต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตให้แคบลงว่าหมายถึงวัดก็ต้องมีภิกษุศัพทเป็นคำจำกัดความข้างหน้าว่าภิกษุมาวาโสแปลว่าที่อยู่ของภิกษุสงฆ์คือวัดโดยอรรถในอธิธานัปที่ปิกาท่านแปลว่าเรือนเป็นไวยากรณ์ของคำว่า ชร เป็นต้น

๓)

วิหารโดยพยัญชนะแปลว่าที่อยู่คล้ายกับอาวาสแต่ตามวินัยเช่นในมหัลลสิกขาบทที่ต้นแห่งสังฆาทิเสส และในอนุสาสน์ท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลังและสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐปูนคือเป็นพวกตึกแต่เพราะวิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ของภิกษุทั้งหลายจึงพลอยเรียกว่าวิหารซึ่งเท่ากับคำว่าวัดในสังคมไทย

คำว่า

“วัด” นั้นความหมายโดยผิวเผินหมายถึงที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ววัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั่นเองวัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมอย่างมากเพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมประเพณีและศูนย์กลางอื่นๆ

อีกมากยิ่งขึ้นหากพระซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแล้วก็สามารถทำให้สังคมอยู่ได้สงบสุขด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคมเพราะฉะนั้นในการศึกษาความหมายของวัดจึงควรศึกษาถึงความหมายความมุ่งหมายและบทบาทของวัดของพระสงฆ์มาพิจารณาด้วยจึงมองทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไปเพื่อที่จะได้เข้าใจถึงประโยชน์ที่วัดมีต่อสังคมมากมายให้ภาพพจน์ของวัดในสายตาของคนทั่วไปได้ชัดเจนถูกต้องซึ่งทำให้ได้รับการเอาใจใส่จากสังคมมากยิ่งขึ้น

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี) ได้กล่าวว่า วัดหมายถึงที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชนมีเขตคือเขตพุทธาวาสเขตธรรมาวาสและเขตสังฆาวาส⁴¹

ในคู่มือพระสังฆาธิการและพระวิทยาธิการ ได้แบ่งวัดออกเป็น ๒ อย่างคือ⁴²

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่ “อาราม”

ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา๕แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑

และวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังฆกรรมตามพระธรรมวินัยสำหรับพระสงฆ์นั้นว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัยทุกประการ

⁴¹พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔.

⁴²สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม คู่มือพระสังฆาธิการและพระวิทยาธิการกรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

ารโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

๒. สำนักสงฆ์ ได้แก่

ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้วแต่ยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมารวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามความใน มาตรา ๙ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และวัดที่สร้างขึ้น ก่อน ร.ศ. ๑๒๑ ซึ่งยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาด้วย

วิญญู สาร ได้กล่าวว่า ความสำคัญของบทธาพทว่า

เป็นสิ่งที่ผู้ดำรงตำแหน่งหนึ่งได้รับความคาดหวังให้เขาทำบทบาทที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่ และหมายความรวมถึงหน้าที่ หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่⁴³

บุญรวม เทียมจันทร์ ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง

ที่อยู่ของพระสงฆ์เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและประกอบพิธีกรรมต่างๆในพระพุทธศาสนา⁴⁴

สุนทร สุภูตะโยธิน ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่พำนักสงฆ์เป็นที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศลเป็นสถานับการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาเป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ปรึกษาหารือและบริการด้านต่างๆแก่ชุมชน⁴⁵

พลสัมพันธ์ โพธิ์ศรีทอง ได้กล่าวว่า วัด หมายถึง

ศาสนสถานทีประกอบกิจกรรมของชาวพุทธเป็นที่อยู่ของบรรพชิต (พระสงฆ์และสามเณร) และฆราวาสที่เกี่ยวข้องเป็นที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมตลอดจนการเผยแผ่ศาสนาธรรมของชาวพุทธ⁴⁶

สรุปได้ว่า วัด คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งเป็นสถานที่เรียน

สถานที่ปฏิบัติธรรม และเป็นสถานที่ขัดเกลาจิตใจมนุษย์ให้เป็นคนดีมีคุณธรรม

๒.๓.๒ บทบาทของวัด

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัด มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของวัดไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคนดังนี้

กรมการศาสนา ได้สรุปบทบาทของวัดไว้ดังต่อไปนี้⁴⁷

๑.

วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆตามที่มีสอนอยู่ในสมัยนั้น

⁴³วิญญูสาร, **การบริหารบุคคล** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕๙.

⁴⁴บุญรวม เทียมจันทร์, **เจ้าอาวาสเจ้าพนักงานใครกำหนด**, (กรุงเทพมหานคร : สามดีพริ้นติ้งอีควิปเมนต์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

⁴⁵สุนทร สุภูตะโยธิน, **คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

⁴⁶พลสัมพันธ์ โพธิ์ศรีทอง, “การนำพระสงฆ์ (วัด) มาเป็นหลักในการแก้ปัญหาทางสังคมจิตวิทยาของเยาวชนไทยในยุคโลกาภิวัตน์”, ใน **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๗.

⁴⁷กรมการศาสนา, **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : เอพีกราฟิคส์, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

๒.

วัดเป็นสถานที่ที่พ่อแม่ตลอดจนคนแก่คนเฒ่าและสตรีมารับความรู้ด้วยการสดับพระธรรมเทศนา

๓.

วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิความรู้ของคนสมัยก่อนโดยวัดเป็นแหล่งตำราแพทย์และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บทั่วไป

๔.

วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ

๕.

วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทางซึ่งวัดบางวัดได้สร้างศาลาเอาไว้กว้างขวางใหญ่โตเพื่อรองรับกิจการนี้โดยเฉพาะ

๖.

วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจวัดได้จัดสถานที่ต่างๆในบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดและร่มรื่น

๗.

วัดเป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่างๆสำหรับชาวบ้านทั้งหมดเช่นงานก่อกุศลพระเจดีย์ทรงชัยในวันสงกรานต์บุญมหาชาติ เป็นต้น

๘.

วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่างๆเช่นจิตรกรรมประติมากรรมสถาปัตยกรรมและวรรณกรรม

๙.

วัดเป็นที่ไกลเกลียดข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆของชาวบ้าน

๑๐.

วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศลตลอดจนประกอบพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา

๑๑.

วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือขอยืมไปใช้เมื่อคราวมีงาน

๑๒.

วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครองท้องถิ่นที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันเพื่อบอกแจ้งกิจการต่างๆ

กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของวัดในชุมชนดังต่อไปนี้⁴⁸

⁴⁸ กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา, ลานวัดลานใจลานกีฬา, (กรุงเทพมหานคร :

๑. เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการจัดกิจกรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
๒. เผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา
๓. เป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่นหรือเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง
๔. เป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งด้านจิตใจและการให้การสงเคราะห์ยามเดือดร้อน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมดังนี้⁴⁹

๑.

เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆตามที่มีสอนในสมัยนั้น

๒.

เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้เฒ่าที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆสำหรับชาวบ้านทั้งหมด

๗. เป็นที่ไกลเกลียดข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์

๘.

เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙.

เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงาน

๑๐.

เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงครามอาจใช้เป็นชุมนุมทหารด้วย)

๑๑.

เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาดำรงชีวิต

การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจเป็นศูนย์รวมความร่วมมืออาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่างเช่นการเป็นที่ประกอบพิธีกรรมพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่างๆได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือความบริสุทธิ์ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

⁴⁹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕ - ๑๙.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวถึง
บทบาทของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้⁵⁰

๑. วัดเป็นที่สงบร่มเย็น
๒. วัดเป็นที่บ่มศีลงาม
๓. วัดเป็นแหล่งความรู้
๔. วัดเป็นแหล่งชูธรรมะ
๕. วัดเป็นแหล่งละอายมุข
๖. วัดเป็นแหล่งปลูกพลบใจ
๗. วัดเป็นแหล่งให้บริการ

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี) ได้กล่าวถึง
วัดในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังนี้⁵¹

๑. เป็นสถานที่ประพาศพรหมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ไครธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบคือเป็นที่อยู่ของผู้สงบเป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รักสงบ
๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภคเช่นตักน้ำกินน้ำใช้ที่สระวัด
๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
- ๖.

เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไปในบางโอกาส

๗. เป็นสุศาลาโรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้านผู้ป่วยไข้
๘. เป็นสถานที่พำนักของคนไร้ที่พึ่งเช่นกำพร้าอนาถาหรือประสบไฟไหม้น้ำท่วม
๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคามเช่นภัยสงครามหรือโรคภัยร้ายแรงคุกคาม

คาม

๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย
๑๑. เป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน
๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทางเสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง
๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเสมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่ประชา

ชน

๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ
๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย

⁵⁰พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนา
ศาสนากับการจัดการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

⁵¹พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”
ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

กิริติ ศรีวิเชียร ได้กล่าวถึง

บทบาทของพระสงฆ์และวัดที่ควรเป็นไปในอนาคตอันที่จะสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่ประชาชนว่าควรประกอบด้วย⁵²

๑.

บทบาทในการเป็นผู้นำและแบบอย่างแก่ชุมชนในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดและประหยัด

๒.

บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนพระพุทธศาสนาของทั้งพระสงฆ์ชาวบ้านและลูกหลานของชาวบ้านรอบวัด

๓. บทบาทในการเป็นสถานที่เรียนเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของชาวบ้านรอบวัด

๔.

บทบาทในการเป็นแหล่งรวบรวมเก็บรักษาและศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมแขนงต่างๆทั้งศิลปกรรมจิตรกรรมประติมากรรมและวรรณกรรมในท้องถิ่น

๕. บทบาทในการเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชาวบ้าน

๖. บทบาทในการสอนและฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นในท้องถิ่นแก่ชาวบ้านรอบวัด

๗. บทบาทในการเป็นผู้นำเอาหลักการและแนวคิดใหม่ๆมาช่วยเหลือการเกษตร

พิน ดอกบัว ได้กล่าวถึง บทบาทและความสำคัญของวัดไว้ ดังนี้⁵³

๑. วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม

๒. วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล

๓. วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่างๆ

๔. วัดเป็นสถานสงเคราะห์

๕. วัดเป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

๖. วัดเป็นสถานที่พักแรมของคนเดินทาง

๗. วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม

๘. วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพ

๙. วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน

๑๐. วัดเป็นสถานที่เลือกคู่

๑๑. วัดเป็นสโมสรของชาวบ้าน

๑๒. วัดเป็นศาลของชาวบ้าน

๑๓. วัดเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน

⁵²กิริติ ศรีวิเชียร,

อดีตปัจจุบันและอนาคตแห่งบทบาทของสังฆมณฑลในการแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๒.

⁵³พิน ดอกบัว, วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทบูรพาสาส์น, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้กล่าวถึง บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนไว้ดังนี้⁵⁴

๑.

วัดเป็นสถาบันทางการศึกษาสมัยก่อนที่จะมีโรงเรียนวัดได้เป็นสถาบันการศึกษาพ่อแม่จะพาบุตรมาบวชเพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนเมื่อสึกออกไปจะได้มีการศึกษามีความรู้ไปประกอบอาชีพได้

๒.

วัดเป็นสถานสงเคราะห์ชาวบ้านที่ยากจนได้พึ่งพาบุญและอาศัยวัดเป็นที่พำนักบางคนในวัดเป็นสถานที่พักเวลาจะเดินทางไปสถานที่ไกลๆ

๓.

วัดเป็นสถานพยาบาลพระสงฆ์บางรูปมีความสามารถพิเศษในการรักษาพยาบาลผู้ที่เจ็บป่วยการรักษาจะเป็นการให้ยาสมุนไพรโบราณ

๔.

วัดเป็นสถาบันตุลาการถ้ามีการขัดแย้งขึ้นภายในครอบครัวพระสงฆ์จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยซึ่งได้ทำหน้าที่ทั้งเป็นนักจิตวิทยาและผู้พิพากษา

๕.

วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อของชาวพุทธ เช่นการเข้าพรรษาการทอดกฐินจะกระทำที่วัดศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้านที่ได้ปรากฏออกมาเป็นผลงานจารึกเขียนภาพการตกแต่งตามโบสถ์วิหารศาลาการเปรียญเป็นต้นและวัดยังเป็นที่รวมของสิ่งโบราณที่มีค่าโดยทางวัดจะเก็บรวบรวมไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

๖.

วัดเป็นสถาบันที่ในเวลาที่บ้านมีการจัดพิธีกรรมต่างๆจะมีการจัดมหรสพขึ้นในวัดซึ่งเป็นการสมโภชตามประเพณีนิยมเช่นงานบุญแจกข้าวทำบุญให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

เฉียบ ไทยยิ่ง ได้จำแนกบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทยไว้ดังนี้⁵⁵

๑.

บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคมวัดทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของคนในสังคมให้สูงขึ้นมีคุณธรรมจริยธรรมรักสันติและสามัคคีปรองดองรวมทั้งความมีเหตุผลในการดำรงชีวิตวัดและพระพุทธศาสนาได้รังสรรค์ในประเด็นนี้ได้อย่าง

⁵⁴สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทยแนวทางวิจัยและพัฒนา (กรุงเทพมหานคร แพร่วิทย ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๕-๑๗๙.

⁵⁵เฉียบ ไทยยิ่ง, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

งครภวันวัดและจริยธรรมวัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบประเพณี วัฒนธรรมปทัสถานและวิถีชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด

๒.

บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสังเคราะห์ชุมชนบทบาทที่สำคัญของ วัดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันไม่ได้มีหน้าที่เพียงจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้นแต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนในทุกเรื่องเป็นแหล่งสร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในงานพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิงอาศัยและให้ความช่วยเหลือทั้งด้านสังคมสงเคราะห์และปัญหาทางโรคร้ายไข้เจ็บทางร่างกายและจิตใจ

๓.

บทบาทในฐานะเป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในชนบทยังมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่างๆ แก่ชาวบ้านด้วยมีวัดจำนวนมากได้จัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านธนาคารข้าวจัดอบรมให้ความรู้ทางด้านเกษตรสมัยใหม่และเป็นสถานที่ฝึกอบรมอาชีพต่างๆ บทบาทดังกล่าวมีความเด่นชัดมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท สรุปได้ว่า วัดมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่เรียน เป็นที่สังเคราะห์ของชุมชน ทั้งเป็นผู้แนะแนวชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นในทุกๆ ด้าน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

๒.๔.๑ ความหมายของคุณภาพชีวิต

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของคุณภาพชีวิต ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพ หมายถึงลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลหรือสิ่งของ⁵⁶ ชีวิตหมายถึง ความเป็นอยู่, ตรงข้ามกับความตาย⁵⁷ รวมความแล้วหมายถึง ลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลในความเป็นอยู่

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพชีวิต มีความหมายกว้างขวางซับซ้อนครอบคลุมลักษณะที่เป็นความต้องการทางวัตถุ และทางจิตใจ ของบุคคล และลักษณะที่เป็นคุณค่าที่มีความสำคัญ และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่ดีของบุคคล มีการประเมินทั้งลักษณะทางวัตถุที่แวดล้อมบุคคล และลักษณะทางจิตของบุคคลนั้นๆ และกำหนดเกณฑ์ขึ้น เพื่อวัดว่าลักษณะต่างๆ นั้นผ่านตามเกณฑ์หรือไม่อย่างไร เกณฑ์ที่ว่านี้ หมายถึง เกณฑ์ที่บุคคลอาจกำหนดขึ้นเองโดยเฉพาะ หรือหมายถึง เกณฑ์ที่กลุ่มหรือสังคมใดสังคมหนึ่งกำหนดขึ้น เป็นบรรทัดฐาน หรือเป็นสากล

⁵⁶ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๓.

⁵⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๖.

ซึ่งคำนี้เป็นหัวใจสำคัญในความหมายของคุณภาพชีวิตตามข้อความข้างต้น⁵⁸

อมรา พงศาพิชญ์ ได้กล่าวรวมทั้งคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมว่า
คุณภาพชีวิตและสังคม หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีชีวิตที่ดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์
สังคม และสติปัญญา

สามารถใช้ภูมิปัญญามาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและสังคมจนดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมนั้น ๆ
ได้อย่างมีความสุข

และร่วมกันพัฒนาสังคมของตนให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ อีกทั้งยังควรรักษาวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม

ประเพณีของสังคมตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนต่อไปได้⁵⁹

เทเวศร์ พิริยะพณท์ และคณะ ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต (Quality of Life = QOL)
หมายถึง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสม ตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่ง ๆ
ในช่วงเวลาหนึ่ง ประชาชนมีหน้าที่พัฒนาตนเองและครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี
โดยการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตเพื่อพัฒนาให้ตนเองมีสุขภาพกายและจิตดี มีครอบครัวที่อบอุ่น
มีที่อยู่อาศัย มีรายได้พอสมควร ประหยัด สร้างตนเองและครอบครัว คุณภาพชีวิตที่ดี หมายถึง
องค์ประกอบหลายประการ ดังต่อไปนี้ ๑. รายได้สูงขึ้น (Higher Income) ๒. การศึกษาดีขึ้น (Better
Education) ๓. มาตรฐานความปลอดภัย สุขภาพ และโภชนาการสูงขึ้น (Higher Standard of
Safety, Health and Nutrition) ๔. ความยากจนลดลง (Less Poverty) ๕. สภาพแวดล้อมที่สะอาด
(Clean Environment) ๖. ความเสมอภาคของโอกาสมีมากขึ้น (More Equality of Opportunity)
๗. เสรีภาพส่วนบุคคลมีมากขึ้น (Greater Individual Freedom) และ
๘. วัฒนธรรมแห่งชีวิตมีหลากหลาย (Richer Cultural Life)⁶⁰

เบนเนตต์ (Bennett) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า
คุณภาพชีวิตของบุคคลประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ บุคคลมีสิ่งจำเป็นแก่ความต้องการของชีวิต
เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า สุขภาพแข็งแรงไม่เจ็บป่วยบ่อยครั้ง และมีความมั่นคงในชีวิต
มีเศรษฐกิจดี สังคมดี สนใจการเมือง ส่วนที่ ๒ บุคคลมีค่านิยมที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม
การเมือง และสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ

ซึ่งแต่ละบุคคลใช้เป็นรากฐานในการตัดสินใจอันสำคัญของชีวิต มีความสมดุลระหว่างความปรารถนา
และความเป็นไปได้ที่จะบรรลุถึงความปรารถนา มีจุดมุ่งหมายในชีวิต มีความราบรื่นในครอบครัว⁶¹

สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นลักษณะที่เด่นชัดของบุคคลในความเป็นอยู่
ครอบคลุมลักษณะที่เป็นความต้องการทางวัตถุ และทางจิตใจของบุคคล

⁵⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุง**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๙๔ - ๕๐๐.

⁵⁹ อมรา พงศาพิชญ์, พระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
http://rescom.trf.or.th/display/show_colum_print.php?id_colum=1819, [๑๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๓].

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๑.

⁶¹ Nicholas Bennett, "Population Growth, Individual Demographic, Decisions and
Quality of life, In a Source Book on Population Education Project, (Bangkok : Mahidol University,
1975), p. 1.

สามารถดำรงชีวิตได้ในระดับที่เหมาะสม ให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ อีกทั้งยังควรรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคมตลอดจนมีความเป็นไปได้อย่างบรรลุถึงความปรารถนาในชีวิต อาจกล่าวได้ว่า คุณภาพชีวิตคือการมีชีวิตที่มีความสุขนั่นเอง

๒.๔.๒ องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

องค์การอนามัยโลก ได้แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วย ๖ องค์ประกอบ คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความเชื่อส่วนบุคคล ต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๙๕ ทีมพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก ได้จัดองค์ประกอบใหม่ โดยรวมองค์ประกอบบางด้านเข้าด้วยกันคือ ด้านร่างกายกับด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคลและด้านจิตใจกับด้านความเชื่อส่วนบุคคล จึงเหลือเพียง ๔ องค์ประกอบ ดังนี้^{๖๒}

๑) ด้านร่างกาย (Physical Domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ การรับรู้ถึงผลกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าตนไม่ต้องพึ่งพาอาศัยต่าง ๆ หรือการรักษาทางการแพทย์ อื่น ๆ เป็นต้น

๒) ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สติ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการจัดการกับความเศร้า หรือกังวล การรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ของตน ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายของชีวิต และความเชื่ออื่น ๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น

๓) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น

^{๖๒}บุญญพัฒน์ ไชยเมส และคณะ,

คุณภาพชีวิตและความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันของผู้สูงอายุ ตำบลแหลมโดนด อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dmh.moph.go.th/test/whoqol/>, [๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓].

การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม
การรับรู้ว่าเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศ
หรือการมีเพศสัมพันธ์

๔) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่ามีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง
มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี
ปราศจากมลพิษต่าง ๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน
สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่ามีโอกาสที่จะ ได้รับข่าวสาร
หรือฝึกฝนทักษะต่าง ๆ การรับรู้ว่ามีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมใน เวลาว่าง เป็นต้น

อาร์ชี ชาร์มา (Sharma) ผู้เชี่ยวชาญของยูเนสโก (UNESCO) ได้กล่าวไว้ว่า
ชีวิตจะมีคุณภาพได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญอีก ๕ ประการ ดังนี้⁶³

๑) มาตรฐานการครองชีพหรือระดับความเป็นอยู่ (Level of Living)
ประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยอีก ๕ ประการ คือ รายได้ประชากรต่อหัว สุขภาพ ที่อยู่อาศัย
สวัสดิการทางสังคม และการศึกษา ระดับความเป็นอยู่ของบุคคล และครอบครัวจะดีขึ้น
ถ้าประเทศมีรายได้สูงสมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดี มีที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคงปลอดภัย
รัฐจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อการมีอาชีพและจัดโอกาสทางการศึกษาที่ดีให้พอเพียงอย่างทั่วถึง
ตลอดจนการจัดหลักประกันเรื่องสวัสดิการสังคม เมื่อเจ็บป่วย พักการ
และเมื่อชราหรืออาจรวมถึงการตกงาน และเมื่อถึงคราวที่มีรายได้ต่ำ

๒) สถานะการเปลี่ยนแปลงประชากร (Population Dynamics)
ประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยอีก ๕ ประการ คือ อัตราเพิ่มประชากร อัตราการเกิด อัตราการตาย
องค์ประกอบด้านอายุ และการย้ายถิ่นรัฐจำเป็นต้องจัดบริการต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม
สวัสดิการ การศึกษา การแพทย์ และสาธารณสุข ศาสนา
สาธารณสุขให้พอเหมาะกับขนาดของประชากรแต่ละชุมชน จะเป็นเพศใด ประชากรวัยเด็ก
วัยทำงานหรือวัยชรา นั่นคือไม่ว่าจะมีคนเกิดที่ไหน ตายที่ไหน
หรือจะตั้งหลักแหล่งที่ไหนประกอบอาชีพใด ปริมาณเท่าใด
จะต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการของรัฐทั้งสิ้น

๓) ทรัพยากร (Resources) ประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยอีก ๕ ประการ คือ มนุษย์
อาหาร เงินทุน ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ทรัพยากรที่สำคัญที่สุด คือทรัพยากรมนุษย์
เพราะถ้ามนุษย์มีคุณภาพมีความคิดวิเคราะห์ตัดสินใจเลือกที่ฉลาดในการดำเนินชีวิตประจำวัน
และประกอบอาชีพที่ดี จะทำประโยชน์ให้กับตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติได้อย่างมหาศาล
และในทางตรงกันข้าม

ทรัพยากรมนุษย์ก็อาจทำลายทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้สร้างสมไว้เป็นเวลาอันยาวนานให้สูญสิ้นไปในชั่วพริบ
ตา ดังนั้น ในยุคของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเจริญมากยิ่งต้องเน้นในเรื่องจิตใจ
และคุณธรรมควบคู่กันไปให้มากด้วย อย่างไรก็ตามทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัด

⁶³มานพ นักการเรียน, พระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<http://src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=976>, [๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕].

นับวันจะหมดไปทุกวัน อันเนื่องจากการต้องการของประชากรที่เพิ่มอย่างรวดเร็ว ซึ่งเกินกว่าที่มนุษย์จะสามารถจัดหาทรัพยากรธรรมชาติมาตอบสนองให้ทันกับปริมาณเพิ่มของประชากรได้ ในระดับครอบครัวก็เช่นเดียวกัน ต้องพยายามอบรมเลี้ยงดูให้การศึกษา ซึ่งจะให้สมาชิกเป็นคนมีคุณธรรม มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณภาพ รู้จักวิธีจัดหา และใช้ทรัพยากรของครอบครัว และชุมชนอย่างคุ้มค่าประหยัด มีประสิทธิภาพ ยิ่งกว่านั้นครอบครัวต้องมีความสามารถจัดหาทรัพยากรให้พอเพียงกับสมาชิกในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี

๔) ระบบสังคม และวัฒนธรรม (Socio-Cultural System)

ประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยอีก ๕ ประการ คือ ระบบสังคม ค่านิยมทางศาสนา วิถีชีวิต ค่านิยมทางวัฒนธรรม และระบบการปกครอง เป็นที่ทราบกันว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถจะแยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ จึงต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมเมื่อสังคมขยายตัวเพิ่มขึ้น และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นจึงต้องมีระบบ มีกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า รูปแบบการปกครอง ที่นำไปสู่การปฏิบัติอันเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา และค่านิยมทางศาสนา จนเป็นวิถีชีวิตของสมาชิกนั้น ๆ ที่เรียกว่า วัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขร่วมกัน อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตทุกระดับ อย่างไรก็ตามระบบสังคม และวัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกัน ดังปรากฏในแต่ละสังคม

๕) กระบวนการพัฒนา (Process of Development)

โดยประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยอีก ๕ ประการ คือ ลำดับความสำคัญของการพัฒนา ประสิทธิภาพ และความสามารถของบุคคล การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และการพัฒนาระบบการปกครอง การพัฒนาเป็นกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องสัมพันธ์กันกับปัจจัยทางสังคม สภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติในด้านคุณภาพชีวิตทุกระดับบุคคล ครอบครัว และประเทศนั้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตนั้นประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยมากมาย นอกเหนือไปจากปัจจัยพื้นฐาน คือเรื่องเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ที่เป็นพื้นฐานทางด้านร่างกายเพื่อที่จะไม่ให้โรคภัยไข้เจ็บคอยเบียดเบียน ตลอดจนการศึกษา และวิธีเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรม ที่ดีเพื่อให้สามารถต่อสู้ฝ่าฟันกับอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น และมีความเข้มแข็งที่จะพัฒนาตนเอง ส่วนในด้านจิตใจนั้น ทุกคนปรารถนาที่จะมีความสุข แต่การที่จะมีความสุขได้นั้นก็ต้องมีองค์ประกอบไปด้วยปัจจัยหลายอย่างชีวิตที่เป็นสุขควรประกอบด้วยปัจจัยใดบ้าง คำตอบน่าจะมีหลากหลายและแน่นอนที่จะต้องผสมผสานกลมกลืนกันไป

๒.๔.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ได้มีแนวทางน่าศึกษาไว้ดังนี้

ศิริ ฮามสุโพธิ์ ได้กล่าวว่า คนเราทุกคนมีสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน มีความสามารถไม่เท่ากัน มีประสบการณ์ที่ต่างกัน ดังนั้น คนเราต้องไขว่คว้าหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเราหรือที่ตัวเรามีความสามารถจะทำได้หรือนำมาประก

อบอาชีพให้กับตัวเองได้การคิดพิจารณาสิ่งต่างๆที่เข้ามาในชีวิตจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญ
ดังนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซึ่งสามารถจำแนกได้ ๔ ประการ ดังนี้⁶⁴

๑) ปัจจัยทางวัฒนธรรม หลักธรรมของศาสนา สังคม ความเชื่อ และประเพณี
ทั้งนี้เพราะบุคคลได้รับการปลูกฝัง และขัดเกลาสิ่งเหล่านี้จากสถาบันต่างๆ
ในสังคมจึงทำให้สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก

๒) ปัจจัยด้านระดับการศึกษา ความรอบรู้ และประสบการณ์ของผู้ตัดสินใจ
หมายถึงบุคคลที่ได้รับการศึกษาสูง มีความรอบรู้ และประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ มาก
มักจะตัดสินใจได้ดีกว่าบุคคลที่ได้รับการศึกษาและมีประสบการณ์น้อยกว่า
ทั้งนี้เพราะการศึกษามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ปลูกฝังให้ผู้เรียนคิดเป็นทำเป็น
และสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีเหตุผล

๓) ปัจจัยด้านตัวผู้ตัดสินใจ เช่น ระดับการศึกษา ระดับสติปัญญาความรอบรู้ในเรื่องต่าง
ๆ ประสบการณ์เดิม ภูมิภาคนิสัยอารมณ์ และความจำเป็นส่วนตัวของผู้ตัดสินใจ

๔) ปัจจัยด้านเวลา สถานที่ และข้อเท็จจริง
ทั้งนี้เพราะการตัดสินใจที่จะกระทำในเวลาสถานที่
และข้อเท็จจริงที่ได้รับมีปริมาณและคุณภาพแตกต่างกัน วิธีปฏิบัติที่เลือกใช้อาจจะแตกต่างกันด้วย
เนื่องจากภาวะทางสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หรือกล่าวได้ว่า
ยุคนี้เป็นยุคข่าวสารหรือยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) กล่าวคือ
ปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารมีประสิทธิภาพมากที่สุด
จนเป็นผลทำให้ประชากรที่อยู่ในแต่ละมุมโลกได้รับข้อมูลข่าวสารในเวลาเดียวกัน
และสามารถเรียนรู้พฤติกรรมของสมาชิกในสังคมซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น มีด้วยกัน ๔
ประการ คือ ปัจจัยทางวัฒนธรรม ระดับการศึกษา ตัวผู้ตัดสินใจ และเวลาซึ่งทั้ง ๔
ประการนี้มีความสำคัญมากในการตัดสินใจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการตัดสินใจอาจมีข้อบกพร่องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้

๒.๔.๔ ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธ
ได้มีนักวิชาการแสดงทัศนะที่น่าสนใจนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้คือ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) คุณภาพชีวิตที่ดีคือมีการพัฒนาด้านกาย ศีล จิตและปัญญา
จำเป็นมีตัวชี้วัด ขอเสนอจักร ๔ คือธรรมที่เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่น ๆ ทุกอย่าง

⁶⁴ศิริ ฮามสุโพธิ์, ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๔๓), หน้า ๗๓.

และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต **บรรลุความงอกงามไพบูลย์**⁶⁵

เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พหุการธรรม ๔ คือ ธรรมมีอุปการะมาก

เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่นๆ ทุกอย่าง

และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต⁶⁶ จักร ๔

นับได้ว่าเป็นการให้คำแนะนำหรือสอนหลักการหรือวิธีการในการดำรงชีวิตให้กับบุคคลทั้งหลายในทุก
ระดับชั้นได้เป็นอย่างดีซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าใครจะมีบทบาทอย่างไร ทำให้บุคคลนั้นๆ มีความสุข
ความเจริญในชีวิตตั้งแต่ระดับปุถุชนไปจนถึงระดับอริยบุคคลเลยทีเดียวได้

๑) ปฏิรูปเทสวาสะ (การอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม)

การอยู่ในถิ่นที่ดีคือถิ่นที่มีลักษณะสมบูรณ์ ๕ ประการคือ ถิ่นที่มีศูนย์กลาง

ถิ่นที่มีการอาชีพสะดวก ถิ่นที่มีการศึกษาสะดวก ถิ่นที่มีศาสนาประกาศสั่งธรรม

และถิ่นที่มีคนทรงศีลทรงธรรมทรงวิทยาคุณมาก ชื่อว่าถิ่นที่เหมาะสม คือการอยู่ในท้องถิ่นอันสมควร
คืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีมีความพร้อม

อยู่ในถิ่นที่สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุขสามารถศึกษา และปฏิบัติธรรมได้ดี

เพราะเป็นปัจจัยให้ผู้อยู่ได้ตั้งตนเป็นหลักฐานทั้งในทางโลก และทางธรรม

๒) สัปปริสตัลสยะ (การสมาคมกับสัตบุรุษ)

สัตบุรุษ แปลว่า คนดี คนสงบ ตรงกับภาษาบาลีว่า สัปปริสสะ

ผู้ที่เป็สัตบุรุษหรือสัปปริสสะ ย่อมมีสัปปริสธรรมประจำตน การสมาคมกับสัตบุรุษ ได้แก่

การเข้าไปสนทนาได้ถาม มอบตัวเป็นศิษย์ รับโอวาทของสัตบุรุษ เมื่ออยู่ในท้องถิ่นที่มีสัตบุรุษ

ย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ให้รู้จักเว้นชั่วประพฤติดิ

ละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์กระทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างสัตบุรุษจึงเป็นคนดี คนสงบ

คนที่พร้อมมูลด้วยธรรม สัตบุรุษ หมายถึง คนที่มีคุณธรรม คนที่เป็นสัมมาทิฐิ

คนที่ประพฤติธรรมเป็นปกติ เป็นผู้ที่จะเว้นจากการกระทำอกุศลกรรมด้วย กาย วาจา และใจ

โดยปกติ เป็นผู้ละเว้นแล้วจากหนทางแห่งความเสื่อมถอยทั้งปวง

เป็นผู้ที่มีชีวิตสมบูรณ์พร้อมด้วยประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในอนาคต

๓) อัตตสัมมาปณิธิ (การตั้งตนไวชอบ ตั้งจิตมุ่งหมายน่านไปถูกทาง)

การตั้งตนไวชอบคือ การตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรม

ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีมีเป้าหมายชัดเจน มีเส้นทางเดินที่มั่นคง มีแบบอย่างที่ต้อง

มีอุดมคติที่ก้าวหน้า การตั้งตัวถูกทางหรือการตั้งตนไวชอบไม่ผิดหลักศีลธรรมอันดีงาม

ไม่ตั้งตนไว้ในทางที่ผิด คือ เว้นจากการประพฤติทุจริตหรือทำตัวเราที่ยังขาดคุณธรรม

ให้ดำรงมั่นอยู่ในคุณธรรมนั่นเอง ชีวิตของคนเราแต่ละคน ถ้าเราตั้งตัวผิดทางหรือไม่รู้จักรักษาตัวให้ดี

ผู้ที่เดือดร้อนที่สุดก็ คือตัวเรา แต่ถ้าตั้งไว้ดีตั้งไว้ถูกทาง ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุด ก็คือ ตัวเรานั้นเอง

๔) ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว่ก่อนแล้ว,

มีพื้นเดิมดีได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว่แต่ตน)

⁶⁵พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๔.

⁶⁶อง.จตุกก. (ไทย)๒๑/๓๑/๔๑.

บุญตามความหมายแห่งคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา มุ่งเอาผล คือ ความสุข ความเจริญ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ อันก่อให้เกิดความผ่องแผ้ว สงบ และเกิดความพอใจที่จะกระทำความดีให้สูงขึ้น ๆ ขึ้นไป บุญเป็นสิ่งที่ทำให้พอใจพอใจ ชอบใจ เช่น ทำบุญ ให้ทานหรือรักษาศีลก็ตามแล้วพอใจ อิ่มเอิบว่าตนจะได้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ มีความปรารถนา อย่างนั้นอย่างนี้ ในภพนั้นภพนี้ อันเป็นภพตถาหา นำไปสู่การเกิดในภพใหม่ เพื่อเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตามแต่ตนปรารถนา ไม่ออกไปจากการเวียนว่ายตายเกิด ในวัฏสงสาร ได้แม้จะไปเกิดในโลกที่เป็นสุคติอย่างไรก็ตาม ฉะนั้น ความหมายของบุญ จึงหมายถึง สิ่งที่ทำให้พอใจ และเวียนว่ายไปอีกไม่มีวันที่สิ้นสุดลงได้⁶⁷

สรุปได้ว่า ความดีทุกอย่างที่คนเราได้ทำมาแล้วได้สั่งสมไว้แล้วทั้งในชาติอดีต ทั้งในชาติปัจจุบัน ซึ่งทำจิตให้สะอาดให้สูงขึ้นอันจะส่งผลเป็นความสุขความเจริญแก่ผู้ที่ได้สั่งสมบุญไว้ ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ จักร ๔ ข้างตน เปรียบดั่งล้อรถที่จะชักนำชีวิตของเราดำเนินไปในวิถีทางที่ถูกต้องสอดคล้องลงตัว ทั้งนี้ชีวิตจะเจริญก้าวหน้าได้ ต้องอาศัยปัจจัยทั้งภายนอก และภายใน จึงจะสามารถนำชีวิตไปถึงจุดหมายปลายทางได้ด้วยความสำเร็จ

๒.๔.๕ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธ ได้นำหลักการของพระพุทธศาสนาการศึกษาได้ความสำคัญดังนี้

พระพุทธศาสนาเสนอว่า คุณภาพชีวิตที่ดีต้องได้รับการพัฒนา ๔ ด้าน ได้แก่

๑) การพัฒนากาย (กายภาวนา) คือ การพัฒนาอินทรีย์ ๖ ได้แก่ การใช้อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้สำหรับสัมผัส หรือเป็นทางเชื่อมต่อกับโลกภายนอก (คือ อารมณ์ ๖) ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่รับรู้ เปิดช่องทางที่เข้าไปสัมผัสกับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมด ในการฝึกพัฒนากาย หรือ ฝึกพัฒนาอินทรีย์นั้น การพัฒนากายจึงเป็นการพัฒนาอินทรีย์ คือ ฝึกให้มีอินทรีย์สังวร ได้แก่ ความสำรวมอินทรีย์ ๖ เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิดความแข็งแกร่งของศีล ความประพฤติ เพื่อสนับสนุนจิตให้มีพลังงานที่มั่นคงและเป็นทางให้เจริญปัญญาอีกด้วย ในมหาอัสสปรสูตร พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าเป็นกิจที่ควรทำให้อย่างยิ่งขึ้นไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้คุมครองทวารแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ จักปฏิบัติเพื่อความสำเร็จจักขุนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คือ อภิขมาและโทมนัสครอบงำได้ จักรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำเร็จในจักขุนทรีย์...ฟังเสียงทางหู ฯลฯ ธรรมทางใจ⁶⁸

การพัฒนาอินทรีย์ ๖ มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน คือ ทำให้อินทรีย์เหล่านั้น

⁶⁷พุทธทาสภิกขุ, บางแง่มุมของมนุษย์ในทัศนะท่านพุทธทาสภิกขุ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๔ - ๑๙๕.

⁶⁸ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๒๑/๔๕๕.

มีความเฉียบคม มี ความละเอียด มีความไว มีความคล่อง มีความชัดเจน คล้ายกับการฝึกทักษะและเพื่อฝึกฝนในด้านการเลือกสิ่งที่มีคุณค่า และมีประโยชน์มากที่สุด ขณะเดียวกันก็มีวิธีหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่เป็นภัย เป็นโทษหรือสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ไม่ให้ทะลักเข้ามาสู่อินทรีย์ โดยมีใจเป็นตัวรับรู้ทั้งหมด จะต้องป้องกันไว้ก่อน

๒) การพัฒนาศีล (ศีลภาวนา) หมายถึง การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจา คือ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ให้เกื้อกูลไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย และอาชีวะ โดยเนื้อหาสาระสำคัญ ก็เพื่อให้บุคคลสามารถดำรงตนให้อยู่ร่วมกับสังคม หรือ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข ทั้งศีลที่เป็นสิกขาบททั่วไป และศีลที่เป็นองค์มรรค คือ สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายถึง การพูดหรือเจรจาชอบ มี ๔ ประการ คือ ละมุนละวา คือ เว้นการพูดเท็จ ละปณฺณวาจา คือ เว้นการพูดส่อเสียด ละมรฺสุวาจา คือ เว้นจากพูดคำหยาบคาย ละสัมผัปปลาปะ คือ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ สัมมาภิรมันตะ หมายถึง การงานชอบ คือ การกระทำชอบมี ๓ ประการ ได้แก่ การละจากปาณาติบาต หมายถึง เว้นการทำลายชีวิตทั้งคนและสัตว์ทุกจำพวก ละอทินนาทาน คือ เว้นการเอาทรัพย์สมบัติ สิ่งของของคนอื่นที่ไม่อนุญาต หรือ ไม่ได้มีเจตนาที่จะให้ ละกาเมสุมนฺจาจา คือ เว้นความประพฤติดุคในกาม หมายถึง ไม่หลงเกินในสามี ภรรยาอันเป็นที่รักยิ่งของคนอื่น สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิจฉาชีพ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพ ขณะเดียวกันก็มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต เช่นทำงานไม่ให้อากุส หมายถึง ไม่ค่างงาน ไม่ผัดผ่อนงาน ไม่จับจดงาน ไม่ยุ่งเหยิงสับสน เป็นต้น เมื่อกล่าวถึงหลักการของสัมมาอาชีวะนั้น พึงเข้าใจว่าเป็นการแสวงหาทรัพย์แล้วใช้สอยทรัพย์นั้นโดยชอบธรรม ตั้งแต่ปัจจัย ๔ อันเป็นพื้นฐานในการครองชีพ และผลตอบแทนในด้านจิตใจด้วย ไม่ใช่ทำงานเพื่อวัตถุหรือเพียงเพื่อได้ทรัพย์มาเท่านั้น

๓) การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) หมายถึง การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวาทยามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือ ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง กล่าวโดยย่ออิติจิตตสิกขา ก็คือ หลักสมาธิ ความแน่วแน่แห่งจิตใจ โดยใช้หลักสมถะเป็นสำคัญในการพัฒนาจิตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดี โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาจิต คือ ทำให้บุคคลที่ฝึกฝนพัฒนาจิตดีแล้ว ย่อมได้ ๓ ลักษณะ คือ ๑.ด้านคุณภาพของจิต คือ ให้มีคุณธรรมต่าง ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นจิตใจที่สูง ประณีต เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือ ปลดปล่อยทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือ มีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู เป็นต้น ๒.ด้านสมรรถภาพของจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือ อดทน มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือ จริงจัง มีอธิษฐาน คือ เด็ดเดี่ยวแน่วแน่ต่อจุดหมายที่ทำ เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือ การคิดพิจารณาให้เห็นความจริงชัดเจนถูกต้อง และ ๓ .ด้านสุขภาพของจิต คือ

ให้เป็นจิตที่มีสุขภาพที่ดี มีความสุข สดชื่น ร่าเริงเบิกบานปลอดโปร่ง สงบ
ผ่องใส **พร้อมที่จะยิ้มแย้มได้** มีปีติ ปราโมทย์ ไม่เครียด ไม่กระวนกระวาย ไม่คับข้องใจ
ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ไม่หดหู่โศกเศร้า เป็นต้น⁶⁹

๔) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว
ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์
มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ
ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง”⁷⁰ปัญญานั้นเป็นเครื่องวินิจฉัยยุติ คือ
ความรู้ที่เข้านั้นเป็นข้อมูลดิบ เป็นของดิบ ยังไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร มีคุณค่าอย่างไร จะเอาไปใช้อย่างไร
ถ้าคนไม่มีปัญญา ความรู้นั้นก็เอามากองไว้เฉยๆ ไม่รู้ว่าจะเอาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร
แต่คนที่มีความรู้จะสามารถวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นได้ว่า ถ้าเราจะทำอะไรให้สำเร็จสักอย่างหนึ่ง
จะต้องเอาความรู้นี้ไปใช้ไปทำอย่างไร ไปดัดแปลงอย่างไร
เอาความรู้นั้นไปยกเอียงใช้งานทำการแก้ไขปัญหาจัดทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จผลตามต้องการได้
ความรู้ที่เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ความรู้ที่สามารถสืบสาวเหตุปัจจัยของสิ่งต่างๆ
ความรู้ที่สามารถคิด พิจารณาวินิจฉัยได้ เลือกเฟ้นกลั่นกรองได้ เชื่อมโยงประสานได้
ทำให้เอาสาระหรือข้อมูลข่าวสารวิชาการต่างๆ ไปใช้งาน สามารถจัดสรร จัดการทำสิ่งต่างๆ
ให้สำเร็จได้ ความรู้อย่างนี้ เรียกว่า ปัญญา⁷¹การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว
ได้แก่การได้ฝึกฝนอบรมตนเองให้มีปัญญารู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เช่น
การมีปัญญาพิจารณาไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ตามความเป็นจริง
ปราศจากการยึดถือว่าเป็นตัวเราของเรา⁷²

การพัฒนาด้านปัญญา จึงหมายถึง การฝึกปฎิบัติปัญญาให้เกิดความรู้
ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส
เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่ รวมเอาองค์มรรค ข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ๒ อย่างแรกเข้ามา
ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง
ไม่เป็นความรู้ ความคิด ความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ย้อมสี อำพราง หรือ พร่ามัว เป็นต้น
เพราะอิทธิพลของกิเลส มีอวิชชาและตัณหาเป็นผู้นำที่ครอบงำอยู่
การฝึกปัญญาเช่นนี้ต้องอาศัยการฝึกจิตให้บริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกัน
เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์
ผ่องใสแนบเนียนยิ่งขึ้น เมื่อกล่าวโดยย่อ อธิปัญญาสิกขา ก็คือ ปัญญา ความรอบรู้
ความเข้าใจตามความจริงนั่นเอง

⁶⁹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ,
พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๘๐ - ๘๑.

⁷⁰พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุง
เทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔.

⁷¹พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ความสุขที่แท้จริง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,
๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

⁷²ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๒/๓๔-๓๗.

สรุปได้ว่า มนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งก็คือการมีความสุข ซึ่งความสุขของชีวิตที่แท้จริง คือ ความรู้สึกพอใจในตนเอง มีความรู้สึกว่ามีคุณค่า มีความหมาย ร่างกายมีความแข็งแรง ปราศจากโรค สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและเพื่อนในสังคม มีจิตใจร่าเริงแจ่มใสเบิกบาน มองโลกแง่ดี ควบคุมอารมณ์ได้ และมีชีวิตอยู่ในสังคม ซึ่งทุกๆ คนในสังคมจะต้องมีโอกาสในระดับที่ยอมรับได้ ซึ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic Security) ได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกัน (Social Inclusion) อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความสมานฉันท์ (Cohesive Communities) และมีการเสริมพลังให้เกิดขึ้น (Empowerment) ที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ

คนเราจะมีการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อรู้เห็นตามเป็นจริงได้อย่างต่อเนื่องและสมบูรณ์ ก็ต่อเมื่อมีจักร ๔ เปรียบดั่งล้อรถ ที่จะชักนำชีวิตของเราดำเนินไปในวิถีทางที่ถูกต้องคือการอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม มีการสมาคมกับสัตบุรุษ การตั้งตนไว้ชอบ ตั้งจิตมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง และมีพื้นเดิมดีได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้นนั่นเอง

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัดในพระพุทธศาสนา

บทบาทสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีอิทธิพลต่อท่าทีและการประพฤติปฏิบัติต่างๆ ของคนไทยอยู่มากเหตุการณ์สำคัญๆ

ในชีวิตประจำวันของคนไทยส่วนใหญ่มีส่วนผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น

พุทธศาสนานี้จึงมีส่วนช่วยขัดเกลาจิตใจ ลักษณะนิสัย

และวัฒนธรรมในด้านจิตใจของชาวไทยอยู่มาแต่การเมื่อกล่าวถึงวัดแล้ว

วัดนั้นก็มิใช่บทบาทที่สำคัญไม่น้อยเลยทีเดียว ผู้วิจัยจะได้รวบรวมบทบาทของวัดต่างๆ ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ บทบาทของวัดในสมัยพุทธกาล

บทบาทของวัดในครั้งพุทธกาลนั้นมีหน้าที่คือใช้เป็นสถานที่พำนักอยู่ของพระภิกษุสามเณร และยังเป็นสถานที่เผยแผ่พระสัทธรรม

บทบาทของวัดนั้นเริ่มมีขึ้นตั้งแต่พระเจ้าพิมพิสารพระราชทานแคว้นมคธได้ฟังพระธรรมเทศนาจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วมีจิตศรัทธาสร้างถวายเป็น

และยังมีบุคคลอีกหลายท่านที่ได้ถวายวัดวาอารามให้เป็นศาสนสถานของพุทธศาสนิกชนต่อไป

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเสด็จไปแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีต่อมาได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์เมืองหลวงของแคว้นมคธพร้อมด้วยพระสงฆ์หัตถสวากอีก ๑,๐๐๐ รูป ประทับที่ป่าต้นตาล (ลุมพินีวัน)

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารราชานแห่งแคว้นมคธได้ทรงฟังเทศน์แล้วมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสประกาศพระองค์เป็นอุบาสก และได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน (สวนไม้ไผ่ของหลวง)

แก่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขพระพุทธเจ้าทรงรับและมีพุทธดำรัสอนุญาตว่าภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม”^{๗๓}

^{๗๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๒.

เวฬุวนารามพุทธอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าพิมพิสาร

พระราชารแห่งแคว้นมคธเป็นผู้สร้างถวายโดยดัดแปลงอุทยานส่วนพระองค์ ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองราชคฤห์ (นครหลวงของแคว้นมคธ) มีเนื้อที่กว้างขวาง ใหญ่โต ร่มรื่นด้วยป่าไผ่ อาคารและถาวรวัตถุต่างๆ ส่วนมากเป็นเครื่องไม้สร้างอย่างแข็งแรง ทนทาน ประณีต สมกับที่กษัตริย์เป็นผู้ทรงสร้างถวาย เวฬุวนารามมีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างมากเนื่องจาก

๑. เป็นวัดแห่งแรกที่บังเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา

๒. เป็นวัดที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศโอวาทปาฏิโมกข์ในวันมาฆบูชา

ซึ่งเป็นหลักธรรมแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

โดยเป็นการประชุมกันเป็นครั้งแรกของพระอรหันตสาวก จำนวน ๑,๒๕๐ รูป

โดยสถานที่ไม่แออัดคับแคบ

๓. เป็นวัดศูนย์กลางการเผยแผ่

และอบรมปลูกฝังศีลธรรมให้แก่ประชาชนในระยะต้นพุทธกาล

ต่อเมื่อพระองค์เสด็จไปประทับที่เชตวันาราม กรุงสาวัตถีแคว้นโกศล

ก็ทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรอัครสาวกเบื้องขวา พระอรหันตสาวกผู้เลิศด้วยปัญญา

อยู่บริหารควบคุมบัญชางานแทนพระองค์

และใช้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริเวณภาคกลางของประเทศอินเดียตลอดมา

๔. เป็นที่ตั้งสถาปนาพระธาตุของพระโมคคัลลานะ

พระอัครสาวกเบื้องซ้ายพระอรหันตสาวกผู้เลิศด้วยฤทธิ์ให้พุทธศาสนิกชนได้เคารพสักการะ

๕. เป็นที่พักจำพรรษาของพระอรหันตสาวก ๕๐๐ รูป

ซึ่งเข้าร่วมการประชุมปฐมสังคายนาตลอดระยะเวลา เดือน

เพื่อรวบรวมเรียบเรียงพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่

สะดวกแก่การศึกษาและการเผยแผ่โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นองค์อุปถัมภ์

เชตวันาราม ศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

อนาถบิณฑิกเศรษฐี มหาเศรษฐีผู้เลิดด้วยการถวายทานเป็นผู้สร้างถวาย

โดยซื้ออุทยานของเชื้อพระวงศ์นามว่า “เจ้าเชต” ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองด้านทิศใต้ของกรุงสาวัตถี

(นครหลวงของแคว้นโกศล) มาดัดแปลงเป็นพระอาราม การก่อสร้างอาคารและถาวรวัตถุต่างๆ

ทำอย่างประณีต งดงาม และแข็งแรงทนทานเป็นพิเศษ รวมค่าที่ดินและค่าก่อสร้างเป็นเงินทั้งสิ้นถึง

๕๔๐ ล้านกหาปณะ คิดเป็นเงินไทยประมาณ ๒,๑๖๐ ล้านบาท (๑ กหาปณะ เท่ากับ ๔ บาท)

ในคัมภีร์ศาสนากล่าวชมว่า

แม้พระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชอาสน์ใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น

ก็ยังสวยสู้เชตวันารามไม่ได้

⁷⁴พระภิกษุภิกษุณี (เผด็จ ทตตชีโว), คัมภีร์ปฏิรูปมนุสย ภาค วัดบ่อน้ำ ตอนที่ ๑ พุทธวิธีแก้ปัญหาวัดร้าง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙-๒๐.

เขตนารามเป็นพระอารามที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และปลูกฝังศีลธรรมให้กับประชาชนควบคู่กับเวฬุวัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับ และแสดง พระธรรมเทศนาโปรดประชาชนอยู่ที่พระอารามนี้นานถึง ๔ พรรษา จึงกลายเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบริเวณภาคเหนือ และภาคตะวันตกของประเทศควบคู่กับบุพพาราม

บุพพารามต้นแบบพุทธอารามเพื่อการฝึกนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา นาววิสาข มหาอุบาสิกาผู้เลิศจด้วยการถวายทาน เป็นผู้สร้างถวาย โดยซื้อที่ดินนอกเมืองด้านทิศตะวันตกของกรุงสวตถิ์หลังจากสถาปนาถิกอกแบบแปลนแผนผังดีแล้ว จึงลงมือก่อสร้างอารามนี้ขึ้นในบริเวณทุ่งนารกบ้าง โดยมีพระมหาโมคคัลลานะ พระอรหันต์ผู้เลิศจด้วยฤทธิ์เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง ใช้เวลาทั้งหมด ๔ เดือน การก่อสร้างจึงแล้วเสร็จ อาคารที่สร้างเป็นทรงปราสาท ๒ ชั้น แต่ละชั้นมีอยู่ ๕๐๐ ห้อง จัดเป็นส่วน ๆ โดยแยกเป็นที่อยู่ของพระผู้ชำนาญพระวินัยส่วนหนึ่ง ของพระผู้ชำนาญพระสูตรส่วนหนึ่ง ของผู้ชำนาญพระอภิธรรมส่วนหนึ่ง เป็นที่พักของภิกษุอาพาธส่วนหนึ่ง เป็นห้องพยาบาลส่วนหนึ่ง เป็นที่พักของพระอาคันตุกะส่วนหนึ่ง และห้องอื่นๆ อีกครบถ้วน ยอดปราสาทเป็นรูปหม้อน้ำทรงสูง ทำด้วยทองคำเป็นพุทธบูชา เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ปลูกต้นไม้ทำสวนป่าพาให้ร่มเย็นตลอดบริเวณค่าใช้จ่ายรวมทั้งสิ้นถึง ๒๗๐ ล้านกหาบณะ คิดเป็นเงินไทยประมาณ ๑,๐๘๐ ล้านบาท

เนื่องจากบุพพารามเป็นพระอารามที่มีแบบแปลนแผนผังดีมาก ดังนั้นจึงใช้เป็นมาตรฐานในการสร้างวัดในสมัยต่อมา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับตลอดครัทธาอยู่ที่พระอารามนี้ถึง ๖ พรรษา นาววิสาขาก็ได้ทำนุบำรุงโดยถวายภัตตาหาร และปัจจัยอื่นๆ แก่พระภิกษุผู้อยู่ในอารามจนตลอดชีวิต⁷⁵ สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงบัญญัติ (ยังไม่ทรงอนุญาต) เสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลาย และภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้นๆ คือ ป่าโคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง เวลาเช้าตรู่ ภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากที่นั้นๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหยียดดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยอิริยาบถครั้งนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ไปสวนแต่เช้าตรู่ ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นเดินออกจากที่นั้นๆ คือ จากป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎี ที่แจ้ง ลอมฟาง ทอดสายตาลงต่ำ มีการก้าวไป การถอยหลัง การมองดู การเหยียดดู การคู้แขน การเหยียดแขนนำเลื่อมใส เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยอิริยาบถ ครั้นเห็นแล้วเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์นั้นก็จิตเลื่อมใสลำดับนั้น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น ครั้นแล้วจึงได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า “ถ้ากระผมจะ ให้สร้างวิหาร พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของกระผมหรือ” ภิกษุทั้งหลายตอบว่า “คหบดี พระผู้มีพระภาคยังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร” เศรษฐีกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น

⁷⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๒.

พระคุณเจ้าจตุลธามพระผู้มีพระภาคแล้วแจ้งให้กระผมทราบ”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค นิ่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ต้องการจะให้สร้างวิหารถวายข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงปฏิบัติอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า” ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิดลำดับนั้น

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น ถ้ำ” ต่อมา

ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปหาเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ถึงที่อยู่

ครั้นแล้วได้กล่าวกับเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ดังนี้ว่า “ท่านคหบดี

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตวิหาร๑แล้วบัดนี้ ท่านกำหนดกาลอันควรเถิด” ลำดับนั้น

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้สร้างวิหาร๑๐ หลัง โดยใช้เวลาแค่เพียงวันเดียว

ครั้นให้สร้างเสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ

ที่สมควร เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ผู้นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ขอพระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์จงรับนิมนต์ฉันภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้า

เพื่อเจริญกุศลในวันพรุ่งนี้เถิดพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยคุณิภาพครั้งนั้น

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว

จึงลุกจากอาสนะถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วทูลลาจากไป^๖

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตรวาสก

ถือบาตรจีวรเสด็จไปยังนิเวศน์ของราชคฤห์เศรษฐี ครั้นแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูลาดถวาย

พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ราชคฤห์เศรษฐี อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีตด้วยมือของตนจนพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สวैयाแล้ว

ลดพระหัตถ์จากบาตรห้ามภัตรแล้ว นิ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างทิศานุทิศทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า

ข้าพระพุทธเจ้าต้องการบุญ ต้องการสวรรค์ ได้สร้างวิหาร ๑๐ หลังนี้ไว้แล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าจะพึงปฏิบัติอย่างไรในวิหารเหล่านั้น พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

ดูก่อนคหบดี ถ้าเช่นนั้น เธอจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์จตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่ว่า

ราชคฤห์เศรษฐีทูลรับพระพุทธดำรัสแล้ว ได้ถวายวิหารเหล่านั้น แก่สงฆ์ จตุรทิศ ทั้งที่มาแล้ว

และยังไม่ว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาแก่ราชคฤห์เศรษฐีด้วยคาถาเหล่านี้ ว่าดังนี้

วิหารย่อมป้องกันหนาว ร้อนและเนื้อร้าย

นอกจากนั้น ยังป้องกันงู และยุงฝนในคราวหนาวเย็น

นอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้น

การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเลี่ยงอยู่ เพื่อความสุข

เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอัน เลิศเพราะเหตุนี้แล

คนผู้ฉลาดเมื่อเล็ง เห็นประโยชน์ตนพึงสร้างวิหาร

^๖วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๙๐.

อันรื่นรมย์ ให้ภิกษุทั้งหลายผู้พหุสูตอยู่ในบริเวณนี้เกิด
อนึ่ง พึงมีใจเลื่อมใสถวายข้าว น้ำ ฝาคและเสนาสนะ
อันเหมาะสมแก่พวกเธอ ในพวกเธอผู้ซื่อตรง
เพราะพวกเธอ ย่อมแสดงธรรม อัน เป็นเครื่องบรรเทา
สรรพทุกข์แก่เขา ซึ่งเมื่อเขารู้ทั่วถึงแล้ว
จะเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพานในโลกนี้.

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนาท่านราชคหเศรษฐี ด้วยคาถาเหล่านี้แล้ว
ทรงลุกจากอาสนะเสด็จกลับ⁷⁷

แต่เดิมนั้นวัดเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุลัทธิและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความ
มสุขของมหาชนในสังคมและวัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็นสะอาดทั้งกายวาจาใจเพราะเป็นที่พำนัก
ของผู้มีบาปอันสงบระงับแล้วที่เรียกว่าสมณะเป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะที่เรียกว่าภิกษุเป็นผู้ละเว้นห่าง
ไกลจากความชั่วทุรแบบที่เรียกว่าบรรพชิต

ในสมัยพุทธกาล บุคคลที่สร้างวัดเพื่อการศึกษาประจำท้องถิ่นนี้ ส่วนใหญ่ได้แก่ เศรษฐี
และ คหบดี

ผู้ได้ออกาสบรรลุลัทธิจึงมีศรัทธาแรงกล้าที่จะนำพระพุทธศาสนาไปประกาศในท้องถิ่นของตน

โดยเริ่มต้นด้วยการใช้ทรัพย์สินส่วนตัวเป็นงบประมาณในการก่อสร้างทั้งหมด

และอุทิศถวายเป็นวัดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จากนั้นก็จัดถาวรวัตถุใหม่ด้วยการเชิญชวนให้ชาวบ้านชาวเมืองเข้ามาร่วมฟังธรรม

โดยรับเป็นเจ้าภาพอุปฐากดูแลพระ และดูแลวัดตลอดชีวิต

ทำให้มีพระภิกษุใหม่เกิดขึ้นในท้องถิ่นจำนวนมาก เมื่อการบำรุงวัดนั้นผ่านไปห้าปีสิบปี

ท้องถิ่นนั้นก็รุ่งเรืองด้วยคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพราะมีพระภิกษุทั้งที่เป็นนวกะ มัชฌิมะ

และเถระเพิ่มขึ้นอยู่จำนวนมาก

และจาริกกันออกไปอยู่จำพรรษาทั้งในวัดบ้านและวัดป่าอย่างทั่วถึงทุกหมู่บ้านนั้นเอง⁷⁸

จากการศึกษาแนวคิดที่ผ่านมา ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า

นับตั้งแต่พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันให้เป็น วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

และเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลแล้ว แต่นั่นมาก็ผู้มีจิตศรัทธาถวายวัดอื่นๆ

อีกมากมายไว้ในพระพุทธศาสนาบทบาทของวัดในครั้งพุทธกาลนั้นมิมีความสำคัญไม่น้อยเลยทีเดียว

เป็นทั้งสถานที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร แม้กระทั่งเหล่าคฤหัสถ์ผู้ขออาศัยอยู่

ทั้งมีความสำคัญความเป็นสถานที่เผยแผ่พระสัทธรรมของพระพุทธองค์ในอดีตนั้นมีบทบาทอย่างไร

การที่ได้ศึกษาบทบาทของวัดในอดีตนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะพัฒนาบทบาทของวัดในปัจจุบันให้

เป็นไปในแนวทางที่ดีมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นได้

๒.๕.๒ บทบาทของวัดในปัจจุบัน

⁷⁷วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๙๑-๙๒.

⁷⁸คณินนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร,

“ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัดศึกษาเฉพาะกรณีวัดบ้านนาชาติ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวาน กราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

⁷⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ในปัจจุบันสังคมไทยได้มีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างมากทั้งด้านเทคโนโลยี และด้านต่างๆ แพบไม่น่าเชื่อว่าจากสังคมที่มีส่วนประกอบอีกส่วนหนึ่งที่เป็นวัด ซึ่งคนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นสถานที่อันทำให้เกิดความสงบในด้านจิตใจ และเมื่อมีโอกาสที่เหมาะสมหลายครอบครัวก็หันไปพึ่งวัดเพื่อให้เกิดความอึดอึดใจ และเหตุการณ์เหล่านี้ก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่เรื่อยๆ กับผู้คนในสังคมไทยเมื่อกาลเวลาผ่านไป บทบาทของวัดก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน บางวัดกลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสำหรับชาวไทย และชาวต่างประเทศ เป็นสถานที่สำหรับฝึกอบรมวิชาชีพ และอื่นๆ อีกมากมาย

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวไว้ว่า

การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้นคุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมาก ปัจจุบันพระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติ และความสามารถในการสอน การเผยแผ่ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในด้านคุณธรรม และด้านสติปัญญา และสูญเสียความศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารปกครอง และการดูแลพระสงฆ์เป็นเรื่องหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีก ทั้งนี้หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สิ่งที่จะต้องมาเสริมคู่กันก็คือระบบการกลั่นกรอง และกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับบุคคลที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลารสำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้ว อันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้มอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่ กลั่นกรอง และกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ขั้นต้นสำคัญกว่านั้น คือการกล่อมเกล่าในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงามทั้งในคุณธรรมและปัญญา⁸⁰

ประเภทของวัดในประเทศไทยวัดทุกวัดในประเทศไทยมีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้จำแนกวัดออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ได้แก่

วัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์เพื่อประโยชน์ทางพระวินัย โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วพร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ เป็นวัดที่สมบูรณ์ถ้วนฐานะทั้งทางกฎหมายและทางพระวินัย

๒. สำนักสงฆ์ ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศตั้งเป็นวัด

รวมถึงวัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น และยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา แต่สามารถใช้เป็นสถานที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ได้

⁸⁰พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

ซึ่งฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว
แต่ฐานะทางพระวินัยยังไม่พร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่กระทำความผิดตามพระวินัยทุกประการได้
เพราะยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งประเภทของวัดออกไปอีก ๓ ประเภท คือ

๑. พระอารามหลวง คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ หรือ พระบรมวงศานุวงศ์ เช่น

สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระยุพราช

ทรงสร้างหรือทรงบูรณปฏิสังขรณ์หรือมีสร้างน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นวัดหลวง

และวัดที่ราษฎรสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ และขอพระราชทานให้ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง

๒. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนสร้าง หรือบูรณะปฏิสังขรณ์

๓. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ทรุดโทรม ไม่มีพระสงฆ์พำนักอาศัย

หรือจำพรรษาทางราชการจะขึ้นทะเบียนไว้

ซึ่งหากบูรณะได้อาจยกเป็นวัดมีพระสงฆ์ต่อไปการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ปี พ.ศ.

๒๕๕๓ มีจำนวนของวัด และภิกษุสามเณร ดังตารางที่ ๒.๑

วัดมีพระสงฆ์ทั่วประเทศ	จำนวน	๓๖,๔๑๒	วัด
มหานิกาย	จำนวน	๓๓,๙๑๒	วัด
ธรรมยุต	จำนวน	๒,๔๗๒	วัด
จันนิกาย	จำนวน	๑๓	วัด
อนัมนิกาย	จำนวน	๑๕	วัด
พระอารามหลวง	จำนวน	๒๙๐	วัด
มหานิกาย	จำนวน	๒๓๓	วัด
ธรรมยุต	จำนวน	๕๗	วัด
วัดราษฎร์	จำนวน	๓๖,๑๒๒	วัด
มหานิกาย	จำนวน	๓๓,๖๗๙	วัด
ธรรมยุต	จำนวน	๒,๔๑๕	วัด
จันนิกาย	จำนวน	๑๓	วัด
อนัมนิกาย	จำนวน	๑๕	วัด

ตารางที่ ๒.๑ แสดงจำนวนวัดในประเทศไทย

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา	จำนวน ๒๑,๗๙๗ วัด
วัดที่ไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา	จำนวน ๑๔,๖๑๕ วัด
วัดร้าง	จำนวน ๕,๙๒๔ วัด ⁸¹

บทบาทของวัดและพระสงฆ์ต่อสังคมไทยพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก

วัดและพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนิกชนมาตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตโดยเฉพาะในอดีต กล่าวคือวัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันสงฆ์ เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น ทั้งกาย และใจเหมาะแก่การบำเพ็ญพรตหรือปฏิบัติ เพราะสถานที่ดังกล่าวเป็นเครื่องวัดภูมิธรรม และภูมิรู้ของศาสนิกผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระศาสดา

วัดเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุธรรม ผู้เข้าใจธรรมชาติและชีวิตมีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ผู้มีพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิ์คุณ พระปัญญาธิคุณ มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชนในสังคม วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสุข ร่มเย็น สะอาด ร่มรื่นทั้งกาย วาจา และใจ เพราะเป็นที่พำนักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ที่เรียกว่า สมณะ เป็นที่ตั้งของผู้เห็นภัยในวัฏฏะและปัญหาที่เป็นภัยต่อสังคม ที่เรียกว่า “ภิกษุ” เป็นผู้ละเว้นทางไกลความชั่วทุกรูปแบบที่เรียกว่า บรรพชิต

วัดจึงเป็นสถาบันอุดมคติ เพราะเป็นตัวเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้านพื้นฐานของมนุษย์เปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคม โดยการตั้งสังฆมอริยสงฆ์ ซึ่งมีปัญญาและกรุณาเป็นต้นนำ มีความบริสุทธิ์และความสะอาดเป็นพื้นฐาน วัดส่วนใหญ่ในสังคมไทยจะมีที่ดินประมาณ ๖ ไร่ขึ้นไปประกอบด้วยบริเวณและเสนาสนะ บริเวณอาจแบ่งได้เป็น ๓ หรือ ๔ ส่วน ถือเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และจัดเป็นเขตหาผลประโยชน์อีกส่วนหนึ่งด้วย เสนาสนะที่สำคัญในวัดคือ โบสถ์ สำหรับพระสงฆ์ทำสังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ วิหารหรือศาลาการเปรียญ สำหรับสงฆ์แสดงธรรมแก่ประชาชน และอาจจะใช้เป็นที่พักผ่อนบิณฑบาตส่วนรวมของสังคมสำหรับภิกษุ ใช้เป็นที่พำนักอาศัยของพระสงฆ์ บุคคลที่พำนักในวัดได้แก่ ภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด

สังคมที่เจริญและสงบสุขโดยทั่วไป ในวัดหนึ่งๆ จะต้องมิใช่ภิกษุ สามเณร และลูกศิษย์วัดจำนวนพอสมควรแก่การที่จะทำหน้าที่ทางศาสนาให้กับสังคมอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ⁸²

⁸¹ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปัญญา), ไตรวัด วัดพุทธานภาพ วัดธรรมานภาพ วัดสังฆานภาพ, (นครปฐม : บริษัทเพชรเกษมพรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖-๑๙.

⁸² กรมเสมียนตรา, “๑ ยอเยกพระพุทธศาสนา ฯ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรววิทยา,

นับตั้งแต่สมัยโบราณวัดมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทยทุกหมู่บ้านมีวัดเป็นศูนย์กลางมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและสติปัญญาเป็นศูนย์กลางของความเชื่อถือและความสามัคคี ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี) ได้กล่าวถึง วัดในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

๑. เป็นสถานที่ประพาศพรตพรหมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ใคร่ธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบเป็นที่อยู่ของผู้สงบ เป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รักสงบ
๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค ดักน้ำกินน้ำใช้ที่สระวัด
๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
- ๖.

เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไปในบางโอกาส

๗. เป็นสุขาศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้าน ผู้ป่วยไข้
๘. เป็นสถานที่พึ่งพำนักของคนไร้ที่พึ่ง คำพรา อุนาถ หรือประสพไฟไหม้ น้ำท่วม
๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม ภัยสงคราม หรือโรคภัยร้ายแรงคุกคาม
๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย
๑๑. เป็นสนามเด็กเล่น หรือเล่นกีฬาของประชาชน
๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง เสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง
๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเหมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่ประชา

ชน

๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแต่โบราณ

๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย^{๘๓}

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้กล่าวไว้ว่า “วัดปัจจุบัน”

มิใช่เพียงเป็นจุดเชื่อมโยงการพัฒนาจิตใจของประชาชน ระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน ด้วยการทำบุญตามประเพณีและพิธีกรรมเท่านั้น

แต่ยังเป็นสถานที่พักผ่อนเพื่อปฏิบัติธรรมของประชาชน

และเป็นสถานที่บริการการดูแลศูนย์เด็กเล็กและศูนย์บริการทางสังคมของผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่บริการและพัฒนากิจการแพทย์แผนไทยที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

รวมทั้งเป็นสถานที่พำนักอาศัยเสด็จ วัดจึงควรเป็นสถานที่พัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม ประเพณี

และวัฒนธรรมของประชาชนครอบครัว และชุมชน และเป็นสถานที่ที่เอื้อโอกาสในการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมทั้งบุคลากรของวัด ประชาชน และชุมชน

๒๕๑๐), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๘๓}พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔-๑๖๖.

^{๘๔}สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, **วัดส่งเสริมสุขภาพ แนวคิดและการดำเนินงาน**, (นนทบุรี : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

จางจรัส แจ่มจันทร์ และสุพน ทิมอ่ำ ได้กล่าวไว้ว่า วัด คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวพุทธเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับชาวพุทธทำบุญตักบาตรรักษาศีล ปฏิบัติธรรม และประกอบพิธีกรรมกิจกรรมทางศาสนา วัดมีคุณประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๑. วัดเป็นศูนย์รวมศิลปกรรมและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา
๒. วัดเป็นแหล่งเชิดชูเกียรติของชาติ
๓. วัดเป็นแหล่งสงเคราะห์คนและสัตว์
๔. วัดเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์
๕. เป็นที่ทำบุญของของชาวบ้าน
๖. เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของชาวบ้าน
๗. เป็นที่ฝึกคนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม^{๘๕}

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทวัดในปัจจุบันที่ผ่านมา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า บทบาทของวัดในครั้งพุทธกาลนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่มีเทคโนโลยีที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะมากมายเหมือนในปัจจุบัน แต่ในครั้งพุทธกาลนั้นสามารถเผยแพร่ธรรมได้ลึกซึ้งมากกว่าในปัจจุบัน เพราะมีผู้ที่ใกล้ชิดรับฟังและปฏิบัติตามบรรลธรรมกันมาก แต่ในปัจจุบันบทบาทของวัดนั้นก็ยังมีหน้าที่ที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นเวลาจะผ่านไปนานสักแค่ไหนวัดก็ยังเป็นสถานที่ที่ชาวพุทธมีความมั่นใจว่าเป็นสถานที่ที่คอยเยียวยารักษาจิตใจเป็นสถานที่ที่พึ่งพิงทางใจ เป็นสถานที่ที่เข้ามาทำให้จิตใจสงบ

๒.๕.๓ บทบาทด้านการเผยแผ่

วัดเพื่อการเผยแผ่ หมายถึง วัดที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็น “ศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำยุค” มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่หลายร้อยหลายพันไร่ เป็นอุทยานร่มรื่น อุดมการณ์ที่ใหญโตมหิหาร รูปทรงแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์และความสง่างามก่อสร้างด้วยงบประมาณจำนวนมาก ตกแต่งด้วยวัสดุที่ทรงคุณค่าพิเศษ มีความประณีตอลังการ นิยมสร้างอยู่ในเขตป่าแถบชานเมือง นอกเมืองหลวงของอาณาจักร โดยสามารถใช้เป็นที่อยู่จำพรรษาของพระภิกษุได้ไม่ต่ำกว่าสี่หมื่นรูป และสามารถจัดประชุมใหญ่ของชาวพุทธได้ไม่ต่ำกว่าห้าล้านคน

วัตถุประสงค์หลักของการสร้างวัดเพื่อการเผยแผ่คือ

๑. เพื่อใช้เป็นที่พักจำพรรษาของพระสงฆ์มาสัมพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางการทรงงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้จรจรายไปทั่วทุกแคว้น
๒. เพื่อใช้เป็นสถานที่ประชุมสงฆ์ทั้งแผ่นดินที่เดินทางรอนแรมมาเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดเวลาทั้งกลางวัน และกลางคืนโดยไม่เว้นแต่ละวัน

^{๘๕}จางจรัส แจ่มจันทร์ และสุพน ทิมอ่ำ, หนังสือเรียน สาระเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา ป.๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด ๒๕๔๔), หน้า ๖๘.

๓.

เพื่อใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมพระภิกษุให้เป็นนักเผยแผ่ก่อนจะส่งกระจายออกไปยังท้องถิ่นต่างๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

๔. เพื่อใช้เป็นสถานที่ฟังธรรม และประกอบบุญกุศลของพระราชาและชาวเมืองหลวง

ซึ่งนิยมมารวมประชุมกันที่วัดในเวลาเย็น หลังเสร็จสิ้นภารกิจการงานในแต่ละวันแล้ว

๕.

เพื่อใช้เป็นสถานที่เชิดชูจรรโลงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาให้ปรากฏขึ้นในสายตาของชาวโลกในยุคนั้น อันจะก่อความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา

และผู้ที่ไม่เลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้วก็เกิดความสงสัยๆ ขึ้นไป

๖. เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบบุญใหญ่ประจำแคว้น

โดยมีพระราชาและชาวพุทธเป็นเจ้าภาพร่วมกันทั้งแผ่นดิน

ในสมัยพุทธกาล บุคคลที่สร้างวัดเพื่อการเผยแผ่นี้ ส่วนใหญ่ได้แก่ “พระราชา”

ผู้ปกครองแคว้น และ “อัครมหาเสนาบดี” ประจำแคว้น

ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการปกครองบริหารและพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของบ้านเมืองในยุคนั้นเนื่องจากได้ฟังพระธรรมคำสอนจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรงแล้ว ต่างก็ประจักษ์ซาบซึ้งว่า

พระธรรมคำสอนนั้นสามารถนำพาผองชนให้หลุดพ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารได้จริง

จึงประกาศตนเป็นศิษย์ของพระบรมศาสดา ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายและกำลังสติปัญญา

เพื่ออุปถัมภ์ค้ำจุนพระภิกษุสงฆ์และอำนวยความสะดวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วทุกแคว้นแคว้น ด้วยการสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นในบ้านเมืองของตัวเอง⁸⁶

• **กรมการศาสนา** ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่ศาสนา หมายถึง

การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาท และประชาชนได้รับทราบ ในทุกๆ

วิธีไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้แก่

การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด

การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์

หรือวีดิทัศน์ การจัดงานนิทรรศการ การทักเตือน หรือภิกษุสงฆ์ได้จัดกิจกรรมตามขึ้นในวัด

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม

หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพุทธศาสนาดำเนินการใดๆ

ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด

ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น⁸⁷

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึง

จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาว่า

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกคนขึ้น

โดยมุ่งเน้นถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวาย หรือความทุกข์ทั้งหมดพระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรม

⁸⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๑๘.

⁸⁷กรมการศาสนา, **วินัยบัญญัติขั้นธรรมชั้นตรี**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๙.

คำสอนเพื่อให้ถึงสาเหตุแห่งความทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลที่เป็นจริง โดยอาศัยหลักของศรัทธาคือความเชื่อแต่ไม่ใช่เชื่ออย่างมกมาย ให้เชื่อด้วยหลักแห่งเหตุผล ตามความเป็นจริง เช่น ในเรื่องของอริยสัจ ๔ ข้อที่ว่าทุกข์ให้รู้นี้คือทุกข์ เมื่อรู้แล้วให้ถึงสาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิดให้พิจารณาถึงความดับทุกข์ และวิธีการแก้ทุกข์ สิ่งเหล่านี้เมื่อคิดถึงเหตุผลได้แล้วจุดแห่งปัญญาทั้งหลายก็จะเกิดตาม นี่คือหลักแห่งจินตามยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการนึกคิดถึงเหตุผล

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นจุดแห่งความคิดมากมายโดยอาศัยศรัทธาเป็นตัวพื้นฐานและมีปัญญาเป็นผลที่เกิดตามมา จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้

การพัฒนาศรัทธา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณา

ให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ใช่เชื่อถืออย่างมกมายไร้เหตุผล

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักความเชื่อไว้ ๑๐ ประการ ซึ่งต่อมาได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก

เป็นพระสูตรสูตรหนึ่งชื่อว่า “เกสปุตตสูตร” บางทีก็เรียกว่า “กาลามสูตร”

เนื้อความในกาลามสูตรนี้เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาเป็นหลักในการคิดพิจารณาเหตุผลก่อนที่จะเชื่ออะไรๆ หลักที่ควรนำมาพิจารณาก่อนเชื่อก็คือมีดังนี้

๑. อย่าเชื่อเพียงเพราะได้ยินได้ฟังตามๆ กันมา
๒. อย่าเชื่อเพียงเพราะการถือสืบๆ กันมา
๓. อย่าเชื่อเพียงเพราะข่าวที่เล่าลือกัน
๔. อย่าเชื่อเพียงเพราะอ้างว่า มีอยู่ในตำนานหรือคัมภีร์
๕. อย่าเชื่อเพียงเพราะตามหลักตรรกศาสตร์ หรือนักเดาเอา
๖. อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคาดคะเน
๗. อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. อย่าเชื่อเพียงเพราะเขากันได้กับทฤษฎีของตน
๙. อย่าเชื่อเพียงเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ
๑๐. อย่าเชื่อเพียงเพราะนับว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา^{๘๘}

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้เขียนอธิบายถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า

“ความหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถพิจารณาได้จากกลุ่มเป้าหมายได้คือผู้ฟังหรือผู้รับสารได้๒ประเภทดังนี้คือการเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนและการเผยแผ่แก่คนทั่วไปที่ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาในด้านพุทธศาสนิกชนให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากขึ้นจนสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตรักษารูปธรรมและตระหนักในคุณค่าในทางพระพุทธศาสนาจนกระทั่งช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป

ส่วนด้านบุคคลทั่วไปที่ยังไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนานั้นก็ให้มีความสนใจในแนวความคิดพื้นฐานหรือหลักธรรมเบื้องต้นของทางพระพุทธศาสนาสร้างทัศนคติที่ดีต่อศาสนาพุทธเกิดความสนใจศึกษาและทดลองปฏิบัติ

^{๘๘} ฐานาญ นิสารัตน์, สิทธิ บุตรอินทร์ และเดือน คำดี, หนังสือเรียนสังคมศึกษา ศ ๐๔๑๐ พระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๒.

บัตริธรรมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาเช่น

ลองฝึกสมาธิจนกระทั่งเห็นผลเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุดแล้วหันมานับถือศาสนาพุทธเป็นชาวพุทธโดยสมบูรณ์”⁸⁹

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตปาโณ) ได้กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กระจายตัวเองออกไปมากเป็นพิเศษเพราะยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของประชาชนเพิ่มขึ้นทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระไทยได้กระจายออกไปในรูปแบบต่างๆ ทั้งมีการเทศน์ประจำภายในวัดนอกสถานที่ทางวิทยุทางโทรทัศน์แม้การเที่ยวจาริกไปสั่งสอนประชาชน เรียกว่าธรรมทูตบ้าง ธรรมจาริกบ้าง”⁹⁰

สรุปได้ว่า การที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ให้ดำรงอยู่ได้นานต้องอาศัยสถานที่คือ วัด วัดนั้นต้องเป็นตัวอย่างในทุกๆ ด้าน ตั้งแต่ความมีระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ความสงบ ความร่มเย็น เมื่อวัดประกอบด้วยคุณลักษณะที่ดีแล้ว ก็ย่อมสามารถดึงดูดดึงดูดใจผู้คนได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว การเผยแผ่พระธรรมจึงเป็นไปได้ดี แต่การเผยแผ่พระธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ก็เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ โดยสอนมิใช่เชื่อศรัทธาอะไรๆ แต่ต้องเชื่อในสิ่งที่ประกอบด้วยเหตุผลด้วยผลเท่านั้น

๒.๕.๔ บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ

การที่ชาวพุทธเข้ามาวัดก็เพื่อทำบุญถือศีลฟังธรรม เพื่อให้เกิดความสบายใจ ดังนั้นวัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของชาวพุทธ เป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ มากมาย ในแต่ละชุมชนล้วนร่วมมือกันสร้างวัดไว้เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจไว้ในชุมชนของตน แนวคิดที่เกี่ยวข้องนั้น ได้มีผู้กล่าวได้ดังต่อไปนี้

จรงจรัส แจ่มจันทร์ ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นศูนย์รวมจิตใจก็เพราะมีวัด และพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยวัดเป็นศูนย์กลางของการอบรม สั่งสอนจริยธรรม และบ่อเกิดของศิลปะวิทยาการต่างๆ เป็นสถานที่ใช้ประกอบศาสนกิจในเทศกาลสำคัญ ตลอดจนการพบปะสังสรรค์ และการจัดงานรื่นเริงตามประเพณีส่วนพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่ และสืบทอดพระพุทธศาสนา จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน

⁸⁹พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, พุทธวิบัติ? ตอนอดีตปัจจุบันและอนาคตของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : วิถีทางที่ไม่ควรมองข้าม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๕.

⁹⁰พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตปาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖๒.

และการช่วยพัฒนาระดับความเป็นอยู่ของประชาชน

ให้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตั้งนั้นจึงกล่าวได้ว่า

พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทย⁹¹

คติทางพุทธศาสนาเชื่อว่า การสร้าง วัดตลอดจนสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ภายในวัดเป็นการทำบุญที่มีอานิสงส์มาก อันจะส่งผลให้ผู้ที่ได้ร่วมทำบุญมีความสุขทั้งในภพนี้ และภพหน้า และการทำบุญนั้น จะต้องทำด้วยสิ่งที่ดีที่สุด

ชาวบ้านหรือผู้ที่ลงมือสร้างจึงได้ทุ่มเทความรู้ความสามารถในเชิงที่มีอยู่ทั้งหมด

อันประกอบด้วยศรัทธา สร้างสรรค์ศิลปกรรม ทั้งดงาม ให้แก่วัด

ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของศิลปกรรมต่างๆ ตามพระอุโบสถ วิหารคต ศาลาราย หอระฆัง

ตลอดจนฝาผนังในพระอุโบสถ เป็นต้น

เมื่อวัดถูกสร้างเสร็จก็มีกิจกรรมและความเป็นไปซึ่งสัมพันธ์กับชาวบ้าน

มีการแลกเปลี่ยนถ่ายเทระหว่างบ้านกับวัด ชาวบ้านมาบวชเรียนในวัด

ผู้ที่มาบวชก็มาเรียนรู้วิชาความรู้จากผู้ที่มีบวชมาก่อนในขณะเดียวกัน

ก็ถ่ายทอดความรู้ในตระกูลของตนที่ติดตัวมาแต่ตัวและผู้ที่มีมาบวชใหม่

ตลอดจนลูกหลานชาวบ้านที่ส่งมาเรียน จึงเกิดการสืบทอดความรู้ต่อๆ กันมาโดยมีวัดเป็นสื่อ

ในวัดหรือ โอกาสสำคัญทางพุทธศาสนาต่างๆ

ชาวบ้านได้มีโอกาสไปทำบุญที่วัดด้วยแรงศรัทธาและความตั้งใจที่จะทำให้การทำบุญนั้นเกิดอานิสงส์สูงสุด จึงทำให้การทำบุญให้แต่ละครั้งแต่ละโอกาส มีรูปแบบ

พิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะเกิดเป็นแบบแผน ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ

นอกจากนี้ศิลปะการแสดงต่างๆ เช่น ลิเก ละคร หนังตะลุง หนังใหญ่ ก็เกิดขึ้นในงานวัดนี้เอง

กองวิจัยและวางแผน กล่าวถึงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมว่าแนวทางในการรักษา

ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๕๒๙ ตามนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ หมวด ๓ ว่าด้วย

แนวทางในการรักษา ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรม ข้อ ๓.๓ ที่ระบุว่า

“ในการวางแผนพัฒนาวัฒนธรรมระดับให้อธิวาศาสนธรรมเป็นบ่อเกิดสำคัญของการประพฤติปฏิบัติ

และการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมด้านอื่นๆ” และหมวด ๖ ว่าด้วยองค์กรและระบบงาน ในการพัฒนาวัฒนธรรม ข้อ ๖.๒

ระบุว่า “องค์กรของเอกชนที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานวัฒนธรรมของชาติ คือ มูลนิธิ สมาคม ศาสนสถาน

และบริษัทห้างร้านทั้งหลาย ซึ่งควรมีโอกาสให้ความร่วมมือสนับสนุน ตามกำลังความสามารถ⁹²

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) ได้สรุปบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมดังนี้

๑.

เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆตามที่มีสอนในสมัยนั้น

⁹¹เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

⁹²กองแผนงาน, กรมการศาสนา, รายงานการศาสนา ประจำปี ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๖-๑๐.

๒.

เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆสำหรับชาวบ้านทั้งหมด

๗. เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตและครอบครัวต่างๆ

๘.

เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆของชาติตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙.

เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อคณมีงาน

๑๐.

เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงครามอาจใช้เป็นชุมนุมทหารด้วย)

๑๑.

เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาดังๆของชีวิต

การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจเป็นศูนย์รวมความร่วมมืออาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่างเช่นการเป็นที่ประกอบพิธีกรรมพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ

เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่างๆได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม^{๙๓}

บทบาทของวัดต่อสังคม วัดในฐานะศูนย์กลางของสังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากการอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแล้ว วัดยังมีบทบาทต่อสังคม ดังนี้

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งลูกบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่างๆ

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ซึ่งบุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่มามีชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย

๓. เป็นสถานพยาบาล ที่คอยบริการแจกจ่ายบอกยา และรักษาผู้เจ็บป่วยไข้ตามภูมิความรู้ของคนสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์พักผ่อนหย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

^{๙๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : กองศาสนศึกษากรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕-๑๖.

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
๗. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเสมือนพิพิธภัณฑ์
๘. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง
- ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านประชุม บอกแจ้งข้อราชการและกิจกรรม
๙. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและปัญหาต่างๆ
- ๑๐.

เป็นสถานประชุมหารือและแก้ไขปัญหาความไม่สงบสุขภายในเขตชุมชนทั้งในยามปกติและยามศึกสงคราม และอาจใช้เป็นที่พักผ่อนนันทนาการด้วย

กล่าวโดยทั่วไปวัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน ซึ่งในอดีตวัดกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติในฐานะที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มชนผู้รักชาติบ้านเกิดเมืองนอน^{๙๔}

ฝ่ายวิชาการ สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์ ได้กล่าวว่า วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทต่างๆ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้วัดก็กลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งๆ ได้

การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ และเป็นศูนย์รวมของความร่วมมือกัน อาจเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น การเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการในด้านพิธีกรรม แต่สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ข้อสำคัญ ปัจจัยสำคัญอยู่ที่ความรู้สึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้ประเสริฐธรรม มีความบริสุทธิ์อย่างหนึ่ง เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจอย่างหนึ่ง^{๙๕}

สรุปได้ว่า สังคมไทยในอดีตหรือในปัจจุบันมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ วัดเป็นแหล่งสำหรับการฉลองกันในทุกขั้นตอนของชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทยมีความสัมพันธ์อยู่กับวัดมาเป็นเวลานานหลายศตวรรษแล้ว ในเมื่อมีเรื่องทุกซ່อนใจเกิดขึ้นยามใด ชาวไทยพุทธส่วนใหญ่จะเข้ามาวัดเพื่อปรึกษาหาทางออกยามนั้น และในเมื่อมีเรื่องที่เป็นมงคลเช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่ง เป็นต้น ชาวบ้านก็จะนึกถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในวัด แล้วจะมานิมนต์เพื่อให้ไปเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้าน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง แก่ญาติ และวงศ์ตระกูลของตนเอง

^{๙๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

^{๙๕}ฝ่ายวิชาการ สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, คู่มือครูสังคมศึกษา รายวิชา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไทยร่มเกล้า จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖-๓๗.

๒.๕.๕ บทบาทด้านการสงเคราะห์

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

กรมการศาสนา ได้สรุปว่า การสาธารณะสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๙๖}

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญปาสิริ) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภารกิจนี้ว่า การสาธารณะสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดที่จะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณะสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้^{๙๗}

สรุปได้ว่า การสงเคราะห์ คือ การช่วยเหลือประชาชนที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงที่วัดสามารถจัดการช่วยเหลือได้ เช่น การให้บริการยืมคืนของใช้ หนังสือ การจัดให้บริการที่พักพิงแก่คนเดินทางและการสนับสนุนปัจจัยในการด้านการศึกษา

๒.๖ ข้อมูลเกี่ยวกับวัดไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม (พระอารามหลวง)

๒.๖.๑ ประวัติวัดไร่ขิง (พระอารามหลวง)^{๙๘}

คนรุ่นเก่าได้เล่าสืบต่อกันมาว่า วัดไร่ขิงสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๔ โดยพระธรรมราชานุวัตร (พุก) ชาวเมืองนครชัยศรี มณฑลนครชัยศรี (ต่อมาท่านได้รับสถาปนาสมศักดิ์เป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์) ในขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร ท่านได้กลับมาสร้างวัดไร่ขิงและวัดดอนหวาย ซึ่งเป็นบ้านโยมบิดาและมารดาของท่าน แต่ยังไม่แล้วเสร็จ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) มรณภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๒๓ รวมสิริอายุ ๙๑ ปี พระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๕ ปีระกา

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๙๗} พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญปาสิริ), การจัดการสาธารณูปการและสาธารณะสงเคราะห์ของวัด, หน้า ๑๔.

^{๙๘} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญ อินทปัญโญ), ประวัติและตำนาน หลวงพ่อวัดไร่ขิง, (กาญจนบุรี : ธรรมเมธี-สหายพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓-๖.

พ.ศ.๒๔๒๘

ในการนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร มาพระราชนิพนธ์เพลงพิเศษวัดศาลาปูน ดังนั้น งานทุกอย่างจึงตกเป็นภาระของพระธรรมราชาวัตร (อาจ จันทโชโต) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูน รูปที่ ๖ ซึ่งเป็นหลานชายของท่าน

แต่ไม่ทราบว่าคุณกลับมาปฏิสังขรณ์วัดเมื่อใดหรือท่านอาจจะมาในปี พ.ศ.๒๔๕๓

ตอนที่ท่านได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระธรรมราชาวัตรก็อาจเป็นไปได้ ซึ่งขณะนั้นท่านมีอายุ ๗๕ ปี และเป็นเจ้าอาวาสวัดศาลาปูน รูปที่ ๖ ต่อจากสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก)

อย่างไรก็ตามในการปฏิสังขรณ์วัดไร่ขิงในสมัยท่านอยู่ประมาณปี พ.ศ.๒๔๒๗ หรือ พ.ศ.๒๔๕๓ เป็นต้น

สำหรับชื่อวัดนั้น มีเรื่องเล่าว่า

พื้นที่วัดในอดีตมีชาวจีนปลูกบ้านอาศัยอยู่กันเป็นจำนวนมากและนิยมปลูกขิงกันอย่างแพร่หลาย จนเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านหรือชุมชนในแถบนี้ว่า “ไร่ขิง” ต่อมา เมื่อมีชุมชนหนาแน่นมากยิ่งขึ้นจึงได้มีการสร้างวัดเพื่อเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ดังนั้น วัดจึงได้ชื่อตามชื่อหมู่บ้านหรือชุมชนว่า “วัดไร่ขิง”

ในราวปี พ.ศ.๒๔๕๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร เสด็จตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสามพราน สมเด็จพระเจ้าได้เสด็จมาที่วัดไร่ขิง และทรงตั้งชื่อวัดใหม่ว่า “วัดมงคลจินดาราม” ทั้งทรงใส่ลงเล็บชื่อเดิมต่อท้ายจึงกลายเป็น “วัดมงคลจินดาราม (ไร่ขิง)” เมื่อเวลาผ่านพ้นมานานและคงเป็นเพราะความกร่อนของภาษาจึงทำให้วงเล็บหายไป คงเหลือเพียงคำว่า “ไร่ขิง” ต่อท้ายคำว่า “มงคลจินดาราม” จึงต้องเขียนว่า “วัดมงคลจินดาราม-ไร่ขิง” แต่ในทางราชการยังคงใช้ชื่อเดิมเพียงว่า “วัดไร่ขิง” สืบมาจนทุกวันนี้

๒.๖.๒ ประวัติหลวงพ่อดาวไร่ขิง

หลวงพ่อดาวไร่ขิงองค์หลวงพ่อดาวไร่ขิงเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๒ นิ้วเศษ สูง ๕ ศอก ๑๖ นิ้วเศษ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี ๕ ชั้น เบื้องหน้าผ้าทิพย์ปูทอดลงมาองค์หลวงพ่อดาวไร่ขิงประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในอุโบสถ หันพระพักตร์ไปทางทิศอุดร (ทิศเหนือ)

ซึ่งหน้าวัดมีแม่น้ำนครชัยศรีหรือแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน

จากหนังสือประวัติของวัดไร่ขิงได้กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ได้อัญเชิญมาจากวัดศาลาปูน โดยนำล่องมาทางน้ำด้วยการทำแพไม้ไผ่หรือที่เรียกกันว่าแพลูกบวรรองรับองค์พระปฏิมากรรม เมื่อถึงหน้าวัดไร่ขิงจึงได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ภายในอุโบสถ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ซึ่งเป็นวันสงกรานต์พอดีจึงมีประชาชนจำนวนมากมาชุมนุมกัน

ในขณะที่อัญเชิญองค์หลวงพ่อดาวขึ้นจากแพ ลูบระรำพิธีได้เกิดอัศจรรย์แสงแดดที่แผดจ้ากลับพลันหายไป

^{๙๙}พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปัญโญ), ประวัติและตำนาน หลวงพ่อดาวไร่ขิง, หน้า ๖-๘.

ความร้อนระอุในวันสงกรานต์ก็บังเกิดมีเมฆดำมืดทะมึน ลมปั่นป่วน พัดคะนอง และบันดาลให้มีฝนโปรยลงมาทำให้เกิดความเย็นฉ่ำและเกิดความปิติ ยินดีกันโดยทั่วหน้า ประชาชนที่มาต่างก็พากันตั้งจิตอธิษฐานเป็นหนึ่งเดียวกัน ว่า

“หลวงพ่อกำลังจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ด้วยความร้อนร้ายคลายความทุกข์ให้หมดไป ดุจสายฝนที่เมฆนิลให้ชุ่มฉ่ำ เจริญงอกงามด้วยธัญญาหารฉะนั้น”

ดังนั้น วันดังกล่าวที่ตรงกับวันสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่ของคนไทย ทางวัดจึงได้ถือเป็นวันสำคัญ และได้จัดให้มีงานเทศกาลนมัสการปิดทองประจำปีหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ตำนานหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงนั้นจากคำบอกเล่าสืบทอดกันมา หรือที่เรียกว่า "มุขปาฐะ" มีหลายตำนาน ดังนี้

ตำนานที่ ๑ ครั้งเมื่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ชาวเมืองนครชัยศรี ได้มาตรวจเยี่ยมวัดในเขตอำเภอสองพี่น้อง ได้เข้าไปในพระอุโบสถวัดไร่ขิง หลังจากกราบพระประธานแล้ว มีความเห็นว่าพระประธานมีขนาดเล็กเกินไป จึงบอกให้ท่านเจ้าอาวาสพร้อมชาวบ้านไปอัญเชิญมาจากวัดศาลาปูนฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวางลงบนแบไม่ไผ่และนำลงมาตามลำน้ำและอัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ ตรงกับวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ วันสงกรานต์พอดี

ตำนานที่ ๒ วัดไร่ขิงสร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๙๔ ตรงกับปีสุดท้ายในรัชกาลที่ ๓ ต้นปีในรัชการที่ ๔ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นชาวเมืองนครชัยศรี

ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์พระราชาคณะที่ "พระธรรมราชานุวัตร" ปกครองอยู่ที่วัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้กลับมาสร้างวัดที่บ้านเกิดของตนที่ไร่ขิง

เมื่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้วจึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจากกรุงเก่า (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) มาเพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถแต่การสร้างยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ ท่านได้มรณภาพเสียก่อน ส่วนงานที่เหลืออยู่พระธรรมราชานุวัตร (อาจ จันทโชโต)

หลานชายของท่านจึงดำเนินงานต่อจนเรียบร้อย และบูรณะดูแลมาโดยตลอดจนถึงแก่มรณภาพ

ตำนานที่ ๓ ตามตำนานเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดกันมาเกี่ยวกับมีพระพุทธรูปลอยน้ำมา ๕ องค์ ก็มี ๓ องค์ก็มีโดยเฉพาะในเรื่องที่เล่าว่ามี ๕ องค์นั้น ตรงกับคำว่า "ปัญจภาคี

ปาฏิหาริย์กสินธุโน" ซึ่งได้มีการเล่าเป็นนิทานว่า ในกาลครั้งหนึ่ง มีพี่น้องชาวเมืองเหนือ ๕ คน ได้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาจนสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ชั้นโสดาบัน

มีฤทธิ์อำนาจทางจิตมากได้พร้อมใจกันตั้งสัตย์อธิษฐานว่า

เกิดมาชาตินี้จะขอบำเพ็ญบารมีช่วยให้สัตว์โลกได้พ้นทุกข์ แม้จะตายไปแล้ว

ก็จะขอสร้างบารมีช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ต่อไปจนกว่าจะถึงพระนิพานครั้งพระอริยบุคคลทั้ง ๕ องค์ ได้ดับขันธไปแล้ว ก็เข้าไปสถิตในพระพุทธรูปทั้ง ๕ องค์

จะมีความปรารถนาที่จะช่วยคนทางเมืองใต้ที่อยู่ติดแม่น้ำให้พ้นทุกข์

จึงได้พากันลอยน้ำลงมาตามลำน้ำทั้ง ๕ สาย เมื่อชาวบ้านตามเมืองที่อยู่ริมแม่น้ำเห็นเข้า

จึงได้อัญเชิญและประดิษฐานไว้ตามวัดต่างๆ มีดังนี้

พระพุทธรูปองค์ที่ ๑ ลอยไปตามแม่น้ำบางปะกง ขึ้นสถิตที่ วัดโสธรวรวิหาร เมืองแปดริ้ว จังหวัดฉะเชิงเทรา เรียกกันว่า "หลวงพ่อโสธร"

พระพุทธรูปองค์ที่ ๒ ลอยไปตามแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน) ขึ้นสถิตที่ วัดไร่ขิงเมืองนครชัยศรี เรียกกันว่า "หลวงพ่อดาวไร่ขิง"

พระพุทธรูปองค์ที่ ๓ ลอยไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นสถิตที่ วัดบางพลี เรียกกันว่า "หลวงพ่อดาวบางพลี" แต่บางตำนานก็ว่า หลวงพ่อดาวบางพลีเป็นองค์แรกในจำนวน ๕ องค์ จึงเรียกว่า "หลวงพ่อดาววัดบางพลี"

พระพุทธรูปองค์ที่ ๔ ลอยไปตามแม่น้ำแม่กลอง ขึ้นสถิตที่ วัดบ้านแหลม เมืองแม่กลอง เรียกว่า "หลวงพ่อดาวบ้านแหลม"

พระพุทธรูปองค์ที่ ๕ ลอยไปตามแม่น้ำเพชรบุรี ขึ้นสถิตที่ วัดเขาตะเครา เมืองเพชรบุรี เรียกว่า "หลวงพ่อดาวเขาตะเครา"

ส่วนตำนานของเมืองนครปฐมนั้นเล่าว่า มีพระ ๓ องค์ ลอยน้ำมาพร้อมกัน และแสดงปาฏิหาริย์จะเข้าไปยังบ้านศรีมหาโพธิ์ ซึ่งมีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่ จึงได้เรียกตำบลนั้นว่า "บางพระ" พระพุทธรูป ๓ องค์ลอยไปจนถึงปากน้ำท่าจีนแล้วกลับลอยทวนน้ำขึ้นมาใหม่ จึงเรียกตำบลนั้นว่า "สามพระทวน" หรือ "สามทวน" แต่เนื่องจากตำบลที่ชาวบ้านพากันไปชักพระขึ้นฝั่งเพื่อขึ้นประดิษฐาน ณ หมู่บ้านของตน แต่ทำไม่สำเร็จ ต้องเปียกฝนและตากแดดตากลมจึงได้ชื่อว่า "บ้านลานตากฟ้า" และ "บ้านตากแดด" ในที่สุดพระพุทธรูปองค์แรกจึงยอมสถิต ณ วัดไร่ขิงเรียกกันว่า "หลวงพ่อดาวไร่ขิง" ส่วนองค์ที่ ๒ ลอยน้ำไปแล้วสถิตขึ้นที่วัดบ้านแหลมจังหวัดสมุทรสงคราม เรียกว่า "หลวงพ่อดาวบ้านแหลม" และองค์ที่ ๓ ลอยตามน้ำไปตามจังหวัดเพชรบุรี แล้วขึ้นสถิตที่วัดเขาตะเครา เรียกว่า "หลวงพ่อดาวเขาตะเครา"

๒.๖.๓ บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

๑) บทบาทด้านการเผยแผ่

วัดไร่ขิงมีบทบาทด้านการเผยแผ่โดยจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมัสสวนะและวันสำคัญทางศาสนา จัดให้มีการปาฐกถาธรรมแก่พุทธศาสนิกชนเป็นประจำ จัดให้มีการปฏิบัติธรรมในวันอัมมัสสวนะ มีการอบรมประชาชนเจริญวิปัสสนา กัมมัฏฐาน และที่สำคัญวัดจัดวิทยาการพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถให้อบรม และให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เห็นได้ว่า บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีในปัจจุบันนั้น สามารถพัฒนาให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยนำธรรมะเข้ามาในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน

๒) บทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ

ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากมาย ค่านิยมแบบผิดๆ ได้เข้ามาคุกคามจิตใจของมนุษย์จนทำให้เกิดปัญหาสังคมมากมายตามมา วัดจึงเห็นถึงปัญหาที่สำคัญอันอาจทำให้เป็นปัญหาใหญ่ที่แก้ไม่ตกภายในสังคม วัดไร่ขิงจึงเข้ามามีบทบาทด้านการพัฒนาจิตใจ คือ แนะนำ ตักเตือนให้ประชาชนละเว้นจากอบายมุข รณรงค์ให้ประชาชนลด ละ เลิก อบายมุขในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดให้มีการอบรมวิปัสสนากรรมฐานเป็นประจำ จัดอบรมปฏิบัติธรรมระยะสั้น ตั้งแต่ ๕ – ๑๐ วัน

วัดมีการเทศนาขัดเกลาคใจประชาชนในทุกๆ วันพระ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาจิตใจมนุษย์ให้ดีขึ้น
อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และสงบสุข

๓) บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

ทางวัดไร้งมีบทบาทสำคัญโดยให้บริการเยี่ยมของไข้แก่ประชาชน
จัดทำหนังสือสวดมนต์แจกจ่ายแก่พุทธศาสนิกชน จัดให้มีบริการที่พักพิงแก่ประชาชนที่เดินทางไกล
จัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จัดตั้งโรงเรียนการกุศลในวัด
จัดตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด จัดตั้งศูนย์อบรมอาชีพแก่ประชาชน
จัดตั้งศูนย์อบรมประชาชนประจำตำบลภายในวัด จัดให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียน
และที่สำคัญแจกทุนการศึกษาแก่นักเรียนเป็นประจำ

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท
ผู้วิจัยได้นำทัศนะของนักวิชาการหลายท่านมาประกอบในการศึกษา ซึ่งมีหลากหลายทัศนะดังนี้

ธัญพร พงษ์โสภณ ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์

สื่อบุคคลในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น

ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดกาญจนบุรี

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางสื่อสารมวลชนของพระสงฆ์

และการนำข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์

การเลือกใช่วิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ในการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท

เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของ

พระสงฆ์ซึ่ง ได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาทางโลกและการศึกษาทางธรรม

กับการชี้นำและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส

หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน ๒๘๐ รูป

ศึกษาประชากรทั้งหมด พบว่า ประชากรพระสงฆ์ติดตามข่าวสารต่างๆ

จากหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่ อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัน

และเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางหนังสือพิมพ์มากที่สุด

ในกรณีข่าวสารจากแหล่งสื่อสารมวลชนไม่สอดคล้องกัน

พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะตกลงใจเชื่อข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มากที่สุด

และประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่ นำข่าวสารที่ได้จากการอ่าน รับฟังหรือรับชม จากสื่อมวลชนต่างๆ

ไปใช้ประโยชน์ในการขึ้นอาบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชน¹⁰⁰

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑

เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าพระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ ส่วนปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า (๑) ผู้บริหารสั่งงานปฏิบัติการได้ไม่ค่อยสมบูรณ์ตามนโยบาย (๒)

การออกกฎระเบียบข้อบังคับของวัดพระส่วนใหญ่ไม่ค่อยตั้งใจเท่าที่ควร และ (๓)

ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจกฎระเบียบของวัด¹⁰¹

พระครูปลัดทะเล มหณณโว ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทของพระวินยาธิการตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร”

ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๒๙.๑๓ มีอายุอยู่ในช่วง ๒๖-๓๕ ร้อยละ ๓๙.๔๘ มีจำนวนพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา ร้อยละ ๖๔.๗๖ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๕๑.๔๖ มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับนักธรรมเอก ร้อยละ ๖๓.๑๑ ไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ร้อยละ ๙๕.๑๗ เป็นพระลูกวัด โดยมีทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระวินยาธิการในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก (= ๓.๖๕) อันดับแรกได้แก่

ด้านกระบวนการทางยุติธรรม (กฎหมาย) (= ๓.๘๑)

รองลงมาด้านภาวะผู้นำและด้านการประสานงาน/การมีส่วนร่วม (= ๓.๖๔) และสุดท้ายด้านหน้าที่

(= ๓.๔๙) ปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการ

ส่วนใหญ่ขาดความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ พระวินยาธิการยังรูป ไม่เข้าใจบทบาทตัวเอง

และไม่มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่

ตลอดถึงจำนวนในการปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาธิการยังไม่เพียงพอต่อภาระงาน

ส่วนข้อเสนอแนะในบทบาท คือ พระวินยาธิการต้องเข้มแข็ง ตั้งใจทำงานให้สมกับคำว่าผู้นำ

มีความรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อหน้าที่ได้รับมอบหมาย ควรเลือกผู้ที่ชอบ

และรักพร้อมทั้งเต็มใจที่จะเป็นพระวินยาธิการ พระวินยาธิการต้องมีจิตสำนึกต่อหน้าที่เสมอ

ควรให้ผู้ที่จะเป็นพระวินยาธิการที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เข้าใจบทบาทความเป็นผู้นำที่จะต้องทำ

และพร้อมที่จะทำงานด้วยความเต็มใจ¹⁰²

¹⁰⁰ ธีรพร พงษ์โสภณ, บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการขึ้นอาบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น (ศึกษารณิ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดกาญจนบุรี), วิทยานิพนธ์วารสารศาสดมมหาบัณฑิตมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๓๙.

¹⁰¹ พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

¹⁰² พระครูปลัดทะเล มหณณโว, “บทบาทของพระวินยาธิการตามทัศนะของพระสงฆ์ในเขตพญาไท กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย :

พระมหาสังเขียรปัญญาโร ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนกรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์ จากผลการวิจัยพบว่า ด้านการปรับตัวและการปรับบทบาท หากพระสงฆ์ยังสามารถปรับและนำหลักธรรมะวิธีการสอนที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชน พระสงฆ์จะได้รับความเคารพนับถือและความศรัทธาจากประชาชน การนำหลักธรรมความเชื่อในทางพระศาสนาพัฒนาาร่วมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่เป็นเพียงเกิดผลต่อชุมชนด้านศีลธรรมเท่านั้นยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มและรู้สึกในความสัมพันธ์กันที่จะดำเนินกิจกรรมต่อกัน ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองโดยพระสงฆ์ได้ปรับบทบาทในการเข้าถึง เข้าไปรับรู้ปัญหาของชุมชน เช่น ปัญหาความยากจน โดยได้หยิบยกเอาปัญหาเหล่านี้มาเป็นสื่อกระตุ้นส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ชุมชนโดยอาศัยหลักพระศาสนาจากการเรียนรู้ชุมชนมาใช้เพื่อแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างลงตัวโดยการปลูกฝังหลักคุณธรรม

พระมหากำพล คุณงโร ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอบางกรวยจังหวัดนนทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจต่อบทบาทของพระสงฆ์ที่สามารถเรียงตามลำดับได้ดังนี้ (๑) ความพึงพอใจในด้านภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมในการอบรมจริยธรรมพระสงฆ์มีความพึงพอใจในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = ๔.๐๔) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= .๖๒๙) (๒) ความพึงพอใจในการให้การศึกษาของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมในการอบรมจริยธรรมพระสงฆ์มีความพึงพอใจในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = ๓.๙๕) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= .๖๗๔) (๓) ความพึงพอใจในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมพระสงฆ์มีความพึงพอใจในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = ๓.๘๘) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= .๘๗๖) (๔) ความพึงพอใจในด้านสาธารณูปโภคและระบบนิเวศของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมในการอบรมจริยธรรมพระสงฆ์มีความพึงพอใจในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = ๓.๙๙) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= .๘๖๓) (๕) ความพึงพอใจในการให้ความรู้ด้านการปกครองของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมในการอบรมจริยธรรมพระสงฆ์มีความพึงพอใจในระดับปานกลางโดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = ๓.๔๓) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= .๙๖๓)¹⁰⁴

พระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย ได้วิจัยเรื่อง

“การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเทพเวทีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

¹⁰³พระมหาสังเขียร ปัญญาโร,

“บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

¹⁰⁴พระมหากำพล คุณงโร,

“ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชนในอำเภอบางกรวยจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

บทบาทของพระเทพทัตผู้วิจัยพอสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากบทบาทของท่านทำให้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางทั้งในเรื่องของการทูลขอวัตถุประสงค์และการทำสังฆเภทเป็นต้นและถือได้ว่าทำให้เกิดเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความเปลี่ยนแปลงของพระพุทธานุภาพหลายประการในกาลต่อมานั้นเมื่ออนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาในประวัติและการประพฤติปฏิบัติตนของท่านแล้วก็ควรที่จะเรียนรู้เพื่อเป็นอุทาหรณ์ว่าควรจะทำอะไรในสิ่งที่มีความเห็นถูกต้อง¹⁰⁵

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม :

ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)”

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติของพระธรรมวิสุทธิมงคลผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกรธรรมดาฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถืออุดมคติว่า เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ

เป็นพระสงฆ์ที่ปฏิบัติสมณธรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่าการพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

โดยเน้นการปฏิบัติตามมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ¹⁰⁶

พระพวงศักดิ์ อภิขะโว ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา :

ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” จากผลการวิจัยพบว่า

การเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอาจจะเผยแผ่ได้หลายวิธีหลายรูปแบบแต่ยังมีอีกวิธีหนึ่งที่มีความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยปัจจุบันหรือสมัยรัตนโกสินทร์คือการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังตามถ้ำพระอุโบสถและพระวิหารตามวัดต่างๆในประเทศไทยซึ่งจัดได้ว่าเป็นการเผยแผ่ด้วยการใช้ภาพสื่อจิตรกรรมฝาผนังช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยอดีตโดยที่ผู้วาดหรือจิตรกรนั้นจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในด้านสุนทรียศาสตร์มีความเป็นศิลปิน การรู้จักใช้สีที่นำมาวาดภาพเพื่อจะสื่อภาพนั้นออกมาเป็นลวดลายต่างๆให้มีความหมายเมื่อผู้พบเห็นแล้วสามารถเข้าใจได้ในทันทีนอกจากนี้แล้วผู้วาดหรือจิตรกรจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะสื่อออกมาไม่ว่าความรู้ด้านศิลปะความรู้ด้านศาสนาที่ตนศึกษาจนตนเองเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วและต้องเข้าใจบุคคลที่จะมาชมว่าเขาเหล่านั้นเป็นใครมาจากไหนเพราะสมัยก่อนนั้นการศึกษานั้นยังไม่แพร่หลาย

¹⁰⁵ พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย,

“การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระเทพทัตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖.

¹⁰⁶ พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี :

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน), วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

ยเหมือนปัจจุบันคนที่เรียนหนังสือได้นั้นมีจำเพาะพวกเกิดในตระกูลอันมีจะกินส่วนชาวบ้านธรรมดา
น้อยคนนักยากที่จะได้เรียนหนังสือก็ได้อาศัยการวาดภาพของจิตรกรได้ศึกษาความเป็นมาของพระพุทธ
ศาสนาในสมัยนั้น¹⁰⁷

พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวิกุล ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลการวิจัยพบว่า
บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ทั้ง ๖
ด้านนั้นได้มีด้านที่มีบทบาทมากที่สุดใน ๓ ระดับ โดยเรียงลำดับ คือ
ด้านการควบคุมและรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
และด้านการสาธารณูป การ ส่วนด้านปานกลาง ๒ ด้าน คือ ด้านการสาธารณสงเคราะห์
และด้านการศาสนศึกษา สำหรับด้านการศึกษาสงเคราะห์ระดับน้อยถึงน้อยที่สุด¹⁰⁸

พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมโม ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย”
จากผลการวิจัยพบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ พบว่า
รูปแบบการเผยแผ่คือเทศน์ในวันพระเทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษาเทศน์ตามงานนิมนต์งานพระธรรมทูต
อบรมศีลธรรมนักเรียนตามโรงเรียนหรืออบรมในเณรเข้าค่ายอบรมคุณธรรมเขียนหนังสือธรรม
มะเผยแผ่อบรมกรรมฐานแสดงธรรมออกอากาศทางวิทยุและโทรทัศน์ปัญหาที่พบในการเผยแผ่เช่นชา
วบ้านจะชอบฟังและดูสิ่งบันเทิงมากกว่าการฟังธรรมและนักเผยแผ่ที่ดีจะต้องยึดองค์แห่งธรรมเป็นหลัก

พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ พุทธปาลิโณ) ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี”
จากผลการวิจัยพบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนของในจังหวัดปทุมธานีด้านสังคมโดยภาพรวมอยู่ใน
ระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าข้อที่อยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือมีการจัดอบรม
ธรรมะแก่ประชาชนรองลงมาคือช่วยเหลือสังคมด้วยการบริจาคปัจจัยหรือวัตถุสิ่งของเป็นวิทยากรบรรยายธรรมปฏิบัติ
ตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชนสอนวิชาพระพุ
ทธศาสนาในโรงเรียนร่วมเป็นกรรมการขององค์กรชุมชนส่งเสริมให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับองค์กรอื่น
หรือชุมชนอื่นและให้ความรู้แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคมตามลำดับ¹⁰⁹

¹⁰⁷ พระพวงศักดิ์ อภิขุโว, “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธ
ศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
(สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๙.

¹⁰⁸ พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวิกุล,
“บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๓๘.

¹⁰⁹ พระปลัดสัมฤทธิ์ เทวธมโม,
“บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

¹¹⁰ พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ พุทธปาลิโณ), “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปัญโญ ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์มีการมีบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายละเอียดมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกเรื่องยกเว้นการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์และประชาชนมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง¹¹¹

พัฒนารณ ฉัตรวิโรจน์ ได้วิจัยเรื่อง

บทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น กลุ่มประชากรที่ศึกษาครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ครูส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ กับบทบาทการส่งเสริมความรู้ในระดับต่ำ¹¹²

วันชัย ปานจันทร์ ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัดศึกษากรณีเฉพาะพระสงฆ์ในเขตธนบุรี”
ผลจากการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทหน้าที่ตามหลักอริยสัจทั้ง ๔ ประการ ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ได้เป็นอย่างดี เพราะการอนุเคราะห์เป็นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์หรือการดับทุกข์ให้แก่คนอื่น และยังเป็นการแก้ไข ป้องกัน ฟื้นฟู พัฒนาของเยาวชน และเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมตามกระบวนการคือการศึกษาข้อเท็จจริง ที่เกิดขึ้นหาสาเหตุที่แท้จริงที่ก่อให้เกิดทุกข์ และหาทางที่จะพ้นจากความทุกข์นั้น ดังนั้น หลักอริยสัจจึงเห็นวิถีทางแห่งการแก้ปัญหาเพราะทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาอย่างชัดเจน เพื่อหาสาเหตุแก้ไขหรือดำเนินการช่วยเหลือเพื่อขจัดปัญหาให้หมดสิ้นไปขึ้นอยู่กับสติปัญญาของแต่ละบุคคล การนำหลักอริยสัจต้องชี้แจงปัญหา สาเหตุปัญหา ผลกระทบของปัญหา การแก้ไขปัญหา และหนทางที่จะบรรเทาปัญหาด้วยการใช้มรรคหรือความถูกต้อง ๘ ประการ เป็นหนทางดับปัญหาให้หมดไปการช่วยเหลือชาวบ้านจึงเป็นหน้าที่พระสงฆ์เพราะหลักพุทธธรรมจะเน้นการเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันเกิดความผูกพันรักใคร่ต่อกัน ไม่เบียดเบียนต่อกัน และช่วยเหลือเมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ให้ดำรงอยู่ด้วยกันอย่างสันติความสงบ¹¹³

สรุปได้ว่า บทบาท คือ

พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง
ทั้งตอบสนองความต้องการขององค์กร

¹¹¹พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปัญโญ,

“บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ๒๕๕๐.

¹¹²พัฒนารณ ฉัตรวิโรจน์,

“การวิจัยบทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๕.

¹¹³วันชัย ปานจันทร์,

“บทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัดศึกษากรณีเฉพาะพระสงฆ์ในเขตธนบุรี”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕.

ทั้งนี้การแสดงออกนั้นสามารถบ่งบอกได้ถึงความพึงพอใจของแต่ละคนว่ามีความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด

๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับวัด

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัด พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้
กรมการศาสนา ได้วิจัยเรื่อง

“ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”
พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนแบ่งเป็น ๒ ปัจจัยคือปัจจัยหลักประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาสบุคลิกภาพภาวะผู้นำเช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ความซื่อสัตย์การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดการองค์การบริหารบุคลากรการติดตามงานการบริหารการเงินเป็นต้นและปัจจัยเสริมคือปัจจัยที่มีสนับสนุนได้แก่สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่นเป็นโบราณสถานมีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่น¹¹⁴
พระครูปลัดวันชาติ วิชาติ (ยอดดำเนิน) ได้วิจัยเรื่อง
ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔
ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๕๒ มีอายุ ๕๑ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐๓ มีระดับการศึกษา ปวส./ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ มีอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๐๓
ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของวัดนครสวรรค์
ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๙๖$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน
พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้านเมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ พบว่าประชาชนที่มีเพศอายุ ระดับการศึกษาและอาชีพที่แตกต่างกัน
มีความพึงพอใจต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะ
ควรมีการพัฒนาด้านการบริการ
อย่างมีประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้นควรส่งเสริมการให้มีการบริการที่จะสามารถนำมาซึ่งความพึงพอใจแก่ผู้
รับบริการ ให้เกิดความประทับใจในการรับบริการทุกครั้งกับผู้รับบริการและผู้ให้สิ่งที่สำคัญก็คือ
ควรยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการให้บริการ
ควรส่งเสริมให้ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติ
ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของวัดนครสวรรค์ควรคำนึงถึงหลักธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔
เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการแก่ประชาชน¹¹⁵

พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธิธำโร) ได้วิจัยเรื่อง

¹¹⁴ กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานครกองแผนงานกรมการศาสนา), ๒๕๕๐.

¹¹⁵ พระครูปลัดวันชาติ วิชาติ (ยอดดำเนิน),
“ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

การบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานจังหวัดราชบุรีผลการศึกษาวีจยพบว่า ๑) ประชาชน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานจังหวัดราชบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์พบว่า ประชาชน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน อยู่ในระดับมากทุกด้าน๒)

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานจังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลพบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ในการเข้าวัดที่ต่างกันมีความคิดเห็นไม่ต่างกัน จึงปฏิเสธ สมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ผลการศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการวัดเขาช่องพราน จังหวัดราชบุรี ปัญหาในการบริหารจัดการวัดได้แก่ปัญหาเรื่องการขาดทรัพยากรของวัดหรือบุคลากรหรือ ทีมงานในการทำปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆในงานทั้ง ๖ ด้าน นั้นมีข้อจำกัด เพราะวัดพื้นที่กว้างขวางมาก ตลอดจนการบริหารจัดการยังผูกขาดอยู่กับเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียวทำให้การควบคุมดูแลไม่ทั่วถึง ข้อเสนอแนะควรมีการเพิ่มทรัพยากรหรือบุคลากรที่สำคัญและมีคุณภาพ ตลอดทั้งสร้างทีมงานในการทำหน้าที่ในงานด้านต่างๆ

ควรจัดระบบระเบียบกระจายงานกระจายอำนาจหน้าที่ให้แก่บุคลากรที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเหมาะสม การบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานจะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น¹¹⁶

พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวิรุฬห์) ได้วิจัยเรื่อง

การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาผลการวิจัยสรุปได้ว่าเป็นของ สถานที่ที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมคือสัปปายะได้แก่ ๑. อาวาสสัปปายะ ๒. โคจรสัปปายะ ๓. ภัสสสัปปายะ ๔. ปุคคสัปปายะ ๕. โภชนสัปปายะ ๖. อุตสัปปายะ ๗. อิริยาปถสัปปายะ และมีกัลยาณมิตรเป็นเครื่องสนับสนุนวัดนาคมีคุณลักษณะสัปปายะและกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นคุณลักษณะครบถ้วนดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนาตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดหวังว่างานวิจัยนี้จะให้แง่คิด และอำนวยความสะดวกในการศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมของวัดต่างๆ

ให้มีความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนาตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดทั้งเป็นประโยชน์สำหรับท่านผู้สนใจและผู้มุ่งนำไปปฏิบัติสำหรับตนและผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เพื่อความเข้าใจการปฏิบัติธรรมและการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน¹¹⁷

พระวันชัย ธนวิโส (กัณหา กาญจนะ) ได้วิจัยเรื่อง

¹¹⁶ พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเขาช่องพรานจังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการวิชาการจัดการเชิงพุทธ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

¹¹⁷ พระมหาวิชัย ยติชโย (ฤทธิวิรุฬห์), “การศึกษาการพัฒนาวัดนาคเป็นสำนักปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

“ลักษณะทางจิตสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่า

๑. นักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาขนาดใหญ่และเล็กมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนของโรงเรียนสามัญขนาดใหญ่และเล็กเมื่อเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาด้วยกันพบว่านักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาขนาดเล็กมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาขนาดใหญ่

๒.

นักเรียนในกลุ่มที่รับรู้บทบาทการเรียนการสอนของครูสูงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนในกลุ่มที่รับรู้บทบาทการเรียนการสอนของครูต่ำ

๓.

ในโรงเรียนขนาดเล็กและในกลุ่มนักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาสูงเหมือนกันพบว่านักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนของโรงเรียนสามัญในทางกลับกันโรงเรียนขนาดใหญ่และในกลุ่มนักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาต่ำเหมือนกันพบว่านักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนของโรงเรียนสามัญในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็กที่เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเหมือนกันพบว่านักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาสูงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดทางพระพุทธศาสนาจากบิดามารดาต่ำ

๔.

ในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็กและในกลุ่มนักเรียนที่มีทัศนคติต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงเหมือนกันพบว่านักเรียนของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนของโรงเรียนสามัญ

ในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดเล็กที่เป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเหมือนกันพบว่านักเรียนที่มีทัศนคติต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่มีทัศนคติต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่ำ

๕.

นักเรียนในกลุ่มที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาสูงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนในกลุ่มที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาต่ำ

ในกลุ่มนักเรียนพบเห็นปัจจัยเชิงสาเหตุที่สำคัญ ๔ ปัจจัยที่มีทัศนคติต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม (๒) การได้รับการถ่ายทอดทางพระพุทธศาสนาจากบิดามารดา (๓) ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และ (๔) ลักษณะทางพระพุทธศาสนา

ในกลุ่มครูพบเห็นปัจจัยเชิงสาเหตุที่สำคัญ ๔ ปัจจัยคือ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนนักเรียน (๓) ลักษณะทางพระพุทธศาสนา และ (๔) การเป็นแบบอย่างหรือตัวแบบ

ในกลุ่มบิดามารดาหรือผู้ปกครองพบเห็นปัจจัยเชิงสาเหตุที่สำคัญ ๔ ปัจจัย คือ

(๑) การถ่ายทอดทางพระพุทธศาสนา (๒) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (๓)

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและ (๔)

ทัศนคติต่อการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการสอน¹¹⁸

กฤษฎา มมตะขบ ได้วิจัยเรื่อง

“ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕”

ผลการวิจัยพบว่าโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นไปตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๐๕ นั่นคือ เจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด

ผลการสำรวจทัศนคติของพระสงฆ์ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดเห็นว่าพระสงฆ์ซึ่งโดยทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจ

เห็นว่าโครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ เจ้าอาวาสมีอำนาจมากเกินไปควรนำหลักพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินปัญหา

ควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์ภูมิภาคในขั้นตอนการบริหาร การแต่งตั้งและถอดถอน

รัฐควรเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสถาบันมากขึ้นและนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม สำหรับการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร มีผลดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยด้านอายุ สมณศักดิ์ ตำแหน่งการบริหารและพรชาสัมพันธ์กับความรู้อยู่เกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แตกต่างกัน

๒. นิกรายที่แตกต่างกันส่งผลต่อความแตกต่างกันในการตีความเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

๓. ปัจจัยต่างๆ คือ ที่ตั้งของวัด นิกราย สมณศักดิ์ ตำแหน่งทางการบริหาร การศึกษาและอายุพรชากำหนดทัศนคติของพระสงฆ์ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดต่างกัน¹¹⁹

ทวี ขจรกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง

“บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอมือง

จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด

โดยรวมนั้นอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาบทบาทแต่ละด้านพบว่า

บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด อยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน

เรียงลำดับตามจากค่าเฉลี่ยจากสูงไปต่ำ ปรากฏดังนี้ บทบาทด้านการปกครอง

บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ บทบาทด้านการสาธารณูปโภค

บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์

¹¹⁸พระวันชัย ธนวิโส (กัณหาภณญณะ),

“ลักษณะทางจิตสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

¹¹⁹กฤษฎา มมตะขบ, “ทัศนคติของพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อโครงสร้างอำนาจการปกครองวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕”, **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๕.

¹²⁰ทวี ขจรกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอมือง

และบทบาทด้านการศาสนศึกษา¹²⁰

ปราโมทย์ ภูมิพันธ์ ได้วิจัยเรื่อง

“การบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภอในทัศนะพระสังฆาธิการจังหวัดขอนแก่น”

ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมพระสังฆาธิการ ในจังหวัดขอนแก่น

มีทัศนะต่อการบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภออยู่ในระดับมาก

โดยพระสังฆาธิการกลุ่มเจ้าคณะอำเภอและสังฆาธิการกลุ่มเจ้าคณะตำบลมีทัศนะต่อการบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภอ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕¹²¹

พระมหาเรังศักดิ์ พิมพัสกุล ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า”

ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างการบริหาร

เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ

การตรวจสอบรวมถึงมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ ภารกิจ ๖ ด้าน คือ

ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม

มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่ทำความผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม

ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษา รวมทั้งจัดการศึกษาโดยภิกษุ สามเณรต้องศึกษาทุกระดับ

จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน

มีการปรับปรุงหลักสูตรการพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน

พระสงฆ์ควรเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ควรมีองค์การเผยแผ่พร้อมทั้งพัฒนาภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุนการก่อสร้างอาคารต่างๆควรอนุรักษ์ศิลป

ปะแบบไทย เป็นสัดส่วนมีแบบแปลนโดยมีคณะกรรมการสงฆ์คอยดูแล

ส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆและการมีส่วนร่วมในการจัดอภัยมุข¹²²

พระมหาพงษ์เชษฐ ธีรวโส (ไกรจันทร์) ได้วิจัยเรื่อง

“การศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัยของพระอุปัชฌาย์ ตามทัศนะของสัทธีวาทิก

จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า

สัทธีวาทิกที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่ำกว่านักธรรมเอกและนักธรรมเอกมีทัศนะต่อการปฏิบัติหน้าที่

ตามพระวินัยของพระอุปัชฌาย์ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสัทธีวาทิกที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน

ก็ไม่ส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัยของพระอุปัชฌาย์ แตกต่างกันอย่างใด¹²³

พระมหาณัติเยียร คล้ายแก้ว ได้วิจัยเรื่อง

จังหวัดหนองคาย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร), ๒๕๔๗.

¹²¹ปราโมทย์ ภูมิพันธ์,

“การบริหารงานการศาสนาของศึกษาธิการอำเภอในทัศนะพระสังฆาธิการจังหวัดขอนแก่น”,

ปริญาญานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น), ๒๕๔๓.

¹²²พระมหาเรังศักดิ์ พิมพัสกุล, “รูปแบบการบริหารวัดในทศวรรษหน้า”,

วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา), ๒๕๔๕.

¹²³พระมหาพงษ์เชษฐ ธีรวโส (ไกรจันทร์), “การศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัยของพระอุปัชฌาย์

ตามทัศนะของสัทธีวาทิก จังหวัดนครราชสีมา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขการบริหารการศึกษา)**,

(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา), ๒๕๔๗.

“ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตบางกอกน้อยกรุงเทพมหานคร”

ผลการวิจัยพบว่าทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านเทคนิคมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากรองลงมาตามลำดับได้แก่ด้านความศรัทธาต่อยอดอยู่ในระดับมากและด้านมนุษยสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง¹²⁴

บุญช่วย จันทรเห่า ได้วิจัยเรื่อง

“พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร”พบว่า ระดับพฤติกรรมกรรมการ

บริหารของเจ้าอาวาสและการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมมีสองด้าน

คือด้านกระบวนการวินิจฉัยสั่งการและด้านการควบคุมการปฏิบัติงานเมื่อแยกพิจารณาการปฏิบัติงานวัดเป็นรายด้านพบว่าพฤติกรรมที่ส่งผลมี ๔ ด้านคือกระบวนการวินิจฉัยสั่งการ

การกำหนดเป้าหมายการสั่งการการควบคุมการปฏิบัติงาน

งานและการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและการฝึกอบรม

สรุปได้ว่า วัด คือ สถานที่สำคัญสำหรับมนุษย์ในชุมชน

เพราะวัดเป็นสถานที่ขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้สงบและดีขึ้น

ทั้งนี้วัดมีการบริหารงานตามหลักของพระราชบัญญัติบริหารกิจการคณะสงฆ์ ๖ ด้าน

ซึ่งเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารงานอย่างเคร่งครัด

เห็นได้ว่าวัดไม่เพียงเป็นแต่สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

แต่เป็นองค์กรหนึ่งที่มีระบบการบริหารที่ควรเอาเป็นแบบอย่างเช่นกัน

๒.๗.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้แสดงทัศนะซึ่งผู้วิจัยได้นำมาประกอบดังนี้

พระครูสุจริตรธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปญโญ) ได้วิจัยเรื่อง

“บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอสอง จังหวัดแพร่”

ผลการศึกษาเอกสาร พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งพุทธธรรมอันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุข ความสัมพันธ์ที่พระสงฆ์

กับชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

¹²⁴พระมหาผดุงเกียรติ คล้ายแก้ว,

“ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา), ๒๕๕๒.

¹²⁵บุญช่วย จันทรเห่า,

“พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”.วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๔.

เพื่อเที่ยวจาริกออกแสดงสัจธรรมคำสอนของพระศาสดาให้แก่ชาวโลกได้เรียนรู้ และรับรู้สู่การปฏิบัติ พระสงฆ์มีหน้าที่ในการศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์ อีกทั้งได้มีหลายภาคส่วนเขามาร่วมดำเนินการ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชนมากขึ้นผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ พบว่า พระสงฆ์ในตำบลทุ่งแล้ง

ได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักธรรม ๘ ด้าน คือ ๑) ด้านการส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมประเพณี ๒) ด้านสุขภาพอนามัย ๓) ด้านสัมมาอาชีพ ๔) ด้านสันติสุข ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านสาธารณะสงเคราะห์ ๗) ด้านกตัญญูกตเวทิตาธรรม ๘) ด้านสามัคคีธรรมผลการศึกษา พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนตอบรับของพระสงฆ์

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง ๓ ด้านพบว่า

ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและ

การดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของทางด้านคุณธรรม จริยธรรม

ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการเป็นพระสงฆ์นักพัฒนา

และใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการ

ต่างๆ ของวัด ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ พระสงฆ์ปรับปรุง

พัฒนาวัดโดยให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ และด้านการสนับสนุน ส่งเสริม

ประสานงานจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ

พระสงฆ์สามารถเป็นผู้ประสานระหว่างประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การ

พัฒนาที่แท้จริงได้

ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์

เอง ได้แก่ การขาดความรู้และข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน

ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พฤติกรรมของพระสงฆ์ ที่มีความสมถะน้อยลง และประชาชน

เข้าวัดน้อยลงข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ คือ

ควรให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันอย่างจริงจังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนจากกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของสื่อยุคใหม่¹²⁶

วีรพล แพทย์ประสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง

“การรับรู้บทบาทของกองทัพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตาม

โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า

¹²⁶ พระครูสุจินธรรมนิวิฐ (สมจิตร อธิปัญโญ), “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน : กรณีศึกษาคณะสงฆ์อำเภอคลอง จังหวัดแพร่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดและทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งพระองค์ทรงเป็นพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนแตกฉานและได้นำมาประยุกต์ใช้จัดทำโครงการพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกองทัพบกเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจในการพัฒนาประเทศกองทัพบกจึงได้ตระหนักถึงการพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรตามพื้นที่ต่างๆ เมื่อคุณภาพชีวิตพัฒนาประเทศก็พัฒนาในที่สุดกองทัพบกจึงได้ตั้งปณิธานว่าจะสนองเบื้องยุคลบาทตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยจะนำหลักการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืนผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่นำไปประยุกต์ใช้ตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานีรวมทั้งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องและศึกษาถึงบทบาทของกองทัพบกโดยรวมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จังหวัดอุบลราชธานีโดยการนำของพลตรี พิเศษ ฐิติวิทย์ ซึ่งมียุทธศาสตร์หลัก ๒ ด้าน คือ การส่งเสริมโครงการเกษตรกรรมชาติด

และการส่งเสริมการรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ตลอดจนศึกษาภาคสนาม ณ หมู่บ้านชาด ตำบลนาทาม อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งบริเวณพื้นที่ป่าดงนาทามรอบๆ หมู่บ้านชาด โดยวิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างงานวิจัยเอกสารซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์เอกสารตลอดจนศึกษาวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับงานวิจัยเชิงปริมาณซึ่งเป็นงานวิจัยภาคสนามโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์การวิจัยจากผลการวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพพบว่ามียุทธศาสตร์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลายหลักธรรมเป็นหลักสำคัญที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานี

ได้มีการวางรากฐานแนวคิดจากพลตรี พิเศษ ฐิติวิทย์

วิสัยทัศน์ได้ใช้หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร เช่น หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักพึ่งตนเอง เป็นต้น โดยเน้นให้ประชาชนอยู่ได้โดยไม่โลภไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดี

ประกอบสัมมาอาชีพ กินอยู่อย่างพอเพียงเอื้อเฟื้อแบ่งปัน

บริโภควัตถุอย่างคำนึงถึงอัตตประโยชน์อย่างสูงสุด ไม่ฟุ้งเฟ้อสำหรับผลการวิจัยเชิงปริมาณภาคสนาม ณ หมู่บ้านชาดจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย

ร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ๑.

ด้านการรับรู้การปฏิบัติงานตามโครงการพระราชดำริที่เข้าร่วมโครงการรับรู้การปฏิบัติงานตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานี

ในภาพรวมอยู่ในระดับสูงโครงการเกษตรกรรมชาตอยู่ในระดับสูง ($\bar{x} = 3.56$)

และโครงการรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน

($\bar{x} = 3.69$) ๒.

ด้านการรับรู้การใช้หลักพุทธธรรมราษฎรที่เข้าร่วมโครงการรับรู้การใช้หลักพุทธธรรมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จังหวัดอุบลราชธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{x} = 3.78$) ๓.

ด้านการรับรู้ต่อผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎร

ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการรับรู้ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{x} = 3.63$) พร้อมทั้งได้ให้ข้อเสนอและบางประการไว้เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนช่วยกันนำไปประยุกต์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรให้ดีขึ้นจนราษฎรมีความพร้อมมีความพอดีตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนานำพาประเทศไทยให้เจริญรุ่งเรืองในอนาคตต่อไป¹²⁷

สมจิตรา กิตติมานนท์ ได้วิจัยเรื่อง

“การบริโภคอาหารเจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา” ผลวิจัยพบว่า การที่ทุกคนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามแนวทางไตรสิกขาส่งผลถึงสุขภาพดีตามมาพบว่าคนที่ไม่มีโรคประจำตัวสุขภาพแข็งแรงดี 3 คน หลังจากทานเจสุขภาพแข็งแรงมากยิ่งขึ้นตัวเบาสลายสภาพร่างกายมีความคล่องตัวมากขึ้นกว่าเดิมแบบค่อย ๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่องและ 7 คน ที่มีโรคประจำตัวก่อนทานเจ ได้แก่ 1) หอบหืดมีกลิ่นตัวเล็กน้อย 2) โรคกระเพาะอาหารปวดเข่ามีกลิ่นตัวแรงมีฝ้าบนใบหน้า 3) ภูมิแพ้โดยกำเนิดความดันโลหิตต่ำมีกลิ่นตัวเล็กน้อยมีกระสี้เข้มนานมากบนใบหน้า 4) ริตสีดวงทวารหนักความดันโลหิตต่ำมีฝ้าบนใบหน้า 5) ความดันโลหิตต่ำมีฝ้าบนใบหน้า 6) เส้นเลือดหัวใจตีบ 7) ต่อมไทรอยด์เป็นพิษเนื้องอกในมดลูกรังไข่ฮอร์โมนผิดปกติมีกลิ่นตัวแรงมีสิวฝ้าเต็มหน้าหลังจากทานเจทั้ง 7 คน อาการป่วยทุเลาจนเป็นปกติไม่พึ่งยาจากสารเคมีไม่มีสิ้วฝ้ากระกลื่นตัวความดันโลหิตปกติสุขภาพแข็งแรง

ประชากร 100 คน ที่มีปัญหากินเจตลอดชีวิตที่มาศึกษาปฏิบัติธรรมในพุทธสถาน เต้ากวง เขตบางบอน กรุงเทพมหานครสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังการบริโภคอาหารเจตามหลักไตรสิกขา เช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างการที่ทุกคนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามแนวทางไตรสิกขาส่งผลถึงสุขภาพดีตามมาพบว่าไม่มีโรคประจำตัวสุขภาพแข็งแรงดีจำนวน 78 คน สำหรับ 22 คน มีโรค คือ ภูมิแพ้ 4 คน เบาหวาน 3 คน กระเพาะอาหารอักเสบ 2 คน เก๊าท์ 1 คน ต่อมไทรอยด์โต 2 คน โรคหัวใจ 2 คน ความดันโลหิตสูง 1 คน ความดันโลหิตต่ำ 1 คน ริตสีดวงทวาร 1 คน ทั้ง 22 คนใช้อาหารเจควบคุมโรคเน้นการรับประทานข้าวกล้องผักผลไม้ น้ำเปล่าออกกำลังกายโดยไม่ต้องพึ่งยาตลอดชีวิตใช้ธรรมชาติดูแลตนเองพึ่งตนเองเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง¹²⁸

¹²⁷วีรพล แพทย์ประสิทธิ์,

“การรับรู้บทบาทของกองทัพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

¹²⁸สมจิตรา กิตติมานนท์, “การบริโภคอาหารเจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา”,

ฐิตรัตน์ รักษาใจตรง ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาการใช้อานาปานสติภาวนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเสถียรธรรมสถาน” ผลการวิจัยพบว่า อานาปานสติภาวนาหรืออานาปานสติสมาธิพระพุทธรูปเจ้าทรงสรรเสริญมากกว่าวิธีเจริญสมาธิอื่นๆ อานาปานสติเมื่อทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบเพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ซึ่งพระอรหันตศาสดาจารย์ ท่านได้ขยายความอานาปานสติเป็นยอดแห่งกรรมฐาน

เป็นภูมิธรรมแห่งมนสิการของพระพุทธรูปเจ้าพระปัจเจกพุทธเจ้า และพุทธบุตรที่เป็นมหาบุรุษ ท่านนั้นการศึกษาผู้ที่เข้าฝึกการใช้อานาปานสติภาวนาเพื่อพัฒนาชีวิตของ เสถียรธรรมสถานฝึกสอนโดยแม่ชีคันสนีย์

เสถียรสูตรการเปรียบเทียบคะแนนของพฤติกรรมก่อนและหลังการฝึกปฏิบัติอานาปานสติภาวนาเมื่อได้ รับการฝึก อานาปานสติภาวนาจะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นใน เกือบทุกด้าน เช่นคะแนนการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวของผู้ปฏิบัติ ก่อน การปฏิบัติ ($\bar{x} = 4.03$)

หลังการปฏิบัติ ($\bar{x} = 4.56$) คะแนน

กลุ่มพฤติกรรมการให้อภัยผู้อื่นที่ทำร้ายร่างกายหรือด่าว่าเสียดสีทางวาจา ก่อนการปฏิบัติ ($\bar{x} = 2.80$) หลังการปฏิบัติ ($\bar{x} = 3.08$) เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า หลังจากได้รับการฝึกปฏิบัติ

อานาปานสติภาวนาผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตดีขึ้น

ผลงานวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่าในฐานะที่เราเป็นพุทธศาสนิกชนสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงสอนไว้ให้ถึงพร้อมทั้งการศึกษาด้านปริยัติปฏิบัติและรับผลจากการปฏิบัติเพื่อการ พัฒนาคุณภาพชีวิตอันจะนำมาซึ่งความสุขต่อตนเองครอบครัว สังคมและมวลมนุษยชาติ¹²⁹

จุฑามาศ วารีแสงทิพย์ ได้วิจัยเรื่อง

“การฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายด้วยกรรมปฏิบัติ” ผลการวิจัยพบว่า ความซึมเศร้าและคุณภาพชีวิตในกลุ่มควบคุมระหว่างก่อนและหลังการศึกษาไม่มีความแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติ ภาวะความซึมเศร้าของกลุ่มที่ทำการทดลองสวดมนต์ และกลุ่มที่สวดมนต์ร่วมกับการทำสมาธิ มีแนวโน้มว่าจะลดลงสวนกลุ่มที่ทำสมาธิ ความซึมเศร้าลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P \text{ value} = 0.001$) คุณภาพชีวิตทางด้านร่างกายของทั้ง ๓ กลุ่ม เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดยที่กลุ่มที่ทำการทดลอง สวดมนต์ คุณภาพชีวิตเพิ่มขึ้นในมิติของหน้าที่ทางกายภาพ (PF) และสุขภาพทั่วไป (GH) ($P \text{ value} = 0.001$), คุณภาพชีวิตของกลุ่มที่ทำสมาธิเพิ่มขึ้นในมิติของหน้าที่ทางกายภาพ (PF) ($P \text{ value} = 0.001$), ค่าเฉลี่ยของมิติทางสุขภาพ (PCS) และสุขภาพโดยรวมเมื่อเปรียบเทียบกับ ๑ ปีก่อน (RHT) และคุณภาพชีวิตในกลุ่มที่สวดมนต์ร่วมกับการทำสมาธิเพิ่มขึ้นในมิติของสุขภาพทั่วไป (GH) อัตราการเต้นของหัวใจและอัตราการหายใจในกลุ่มที่สวดมนต์ ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P \text{ value} < 0.001$ และเท่ากับ 0.02 ตามลำดับ)

วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

¹²⁹ ฐิตรัตน์ รักษาใจตรง,

“ศึกษาการใช้อานาปานสติภาวนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเสถียรธรรมสถาน”,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔.

และในกลุ่มที่สวดมนต์ร่วมกับทำสมาธิอัตราการหายใจเท่านั้น ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P value <0.01) จึงสรุปได้ว่า

ธรรมปฏิบัติด้วยวิธีการทำสมาธิทำให้ภาวะความซึมเศร้าของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (P value <0.01) ธรรมปฏิบัติด้วยวิธีการสวดมนต์ การทำสมาธิ

และการสวดมนต์ร่วมกับการทำสมาธิทำให้คุณภาพชีวิตในมิติของทางด้านร่างกายของผู้ป่วย

ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอีกทั้งอัตราการเต้นของหัวใจ

และอัตราการหายใจในกลุ่มที่สวดมนต์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและอัตราการหายใจเท่านั้นในกลุ่มที่สวดมนต์ร่วมกับทำสมาธิลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹³⁰

พระมหาสารวราย จารุวณโณ (บุญส่ง) ได้วิจัยเรื่อง

“ศึกษาความสัมฤทธิ์ผลในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑. คุณลักษณะทางประชากรได้แก่

เพศและอายุมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการเปิดรับข่าวสารด้านธรรมทั่วไปพบว่า

อยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่ระดับการศึกษา อาชีพ

รายได้มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการเปิดรับข่าวสารด้านธรรมในการพัฒนาอยู่ในระดับต่ำ ส่วนทางด้านสถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการเปิดรับข่าวสารด้านธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

อยู่ในระดับปานกลาง ๒. ด้านการสื่อสาร ได้แก่

ผู้ส่งสารเนื้อหาข่าวสารด้านธรรมและช่องทางการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับความถี่ในการเปิดรับข่าวสารด้านธรรมทั่วไปพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๓.

ความถี่ในการรับข่าวสารด้านธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ๔.

ความถี่ในการเปิดรับข่าวสารด้านธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาจิตใจกับการ

นำข่าวสารด้านธรรมไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาจิตใจมีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับสูง สำหรับเรื่องปัญหาและอุปสรรค

คือการสื่อสารทางด้านธรรมของพระสงฆ์ยังเข้าไปไม่ถึงพุทธศาสนิกชนเนื่องจากพระสงฆ์ขาดความเข้าใจในกระบวนการสื่อสารธรรมที่นำเสนอบางครั้งไม่เหมาะสมกับผู้ฟัง

สื่อของพระสงฆ์ยังขาดความพร้อมอิทธิพลของสื่อในด้านอื่นมากกว่าธรรมะ

จากปัญหาดังกล่าวนี้นักพุทธศาสนิกชนให้ข้อเสนอแนะว่า

ต้องการให้มีสถานที่ปฏิบัติธรรมให้มากขึ้น พระสงฆ์ควรประยุกต์หลักธรรมให้ทันสมัยเป็นที่น่าสนใจของประชาชนทุกระดับชั้น และเพิ่มรายการธรรมะทางวิทยุและโทรทัศน์มากกว่าที่เป็นอยู่แก้ไขภาพพจน์

การเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ให้เหมาะสมและควรให้มีการเปิดโอกาสให้สาธุชนผู้มาปฏิบัติธรรมได้สอบถามข้อข้องใจหลังจากฟังธรรมและปฏิบัติธรรมเสร็จแล้ว

ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการนำผลไปใช้ในการวางแผนกำหนดยุทธวิธีการสื่อสารด้านธรรมเพื่อความเจริญด้านธรรมแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป¹³¹

¹³⁰ จุฑามาส วาริแสงทิพย์, “การฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายด้วยธรรมปฏิบัติ”, *วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓.

¹³¹ พระมหาสารวราย จารุวณโณ (บุญส่ง),

สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตของมนุษย์คือ การมีความสุข ซึ่งความสุขของชีวิตที่แท้จริง คือ ความรู้สึกพอใจในตนเอง มีความรู้สึกกว่าชีวิตนี้มีคุณค่า มีความหมาย ร่างกายมีความแข็งแรง ปราศจากโรค สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและเพื่อนในสังคม มีจิตใจร่าเริงแจ่มใสเบิกบาน มองโลกแง่ดี ควบคุมอารมณ์ได้ และมีชีวิตอยู่ในสังคม ซึ่งทุก ๆ คนในสังคมจะต้องมีโอกาสในระดับที่ยอมรับได้ ซึ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกัน อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความสมานฉันท์ และมีการเสริมพลังให้เกิดมากขึ้นที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง

“บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม” ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม จึงได้นำแนวคิดและทฤษฎีมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในรูปแบบของความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นกับตัวแปรตาม ดังนี้

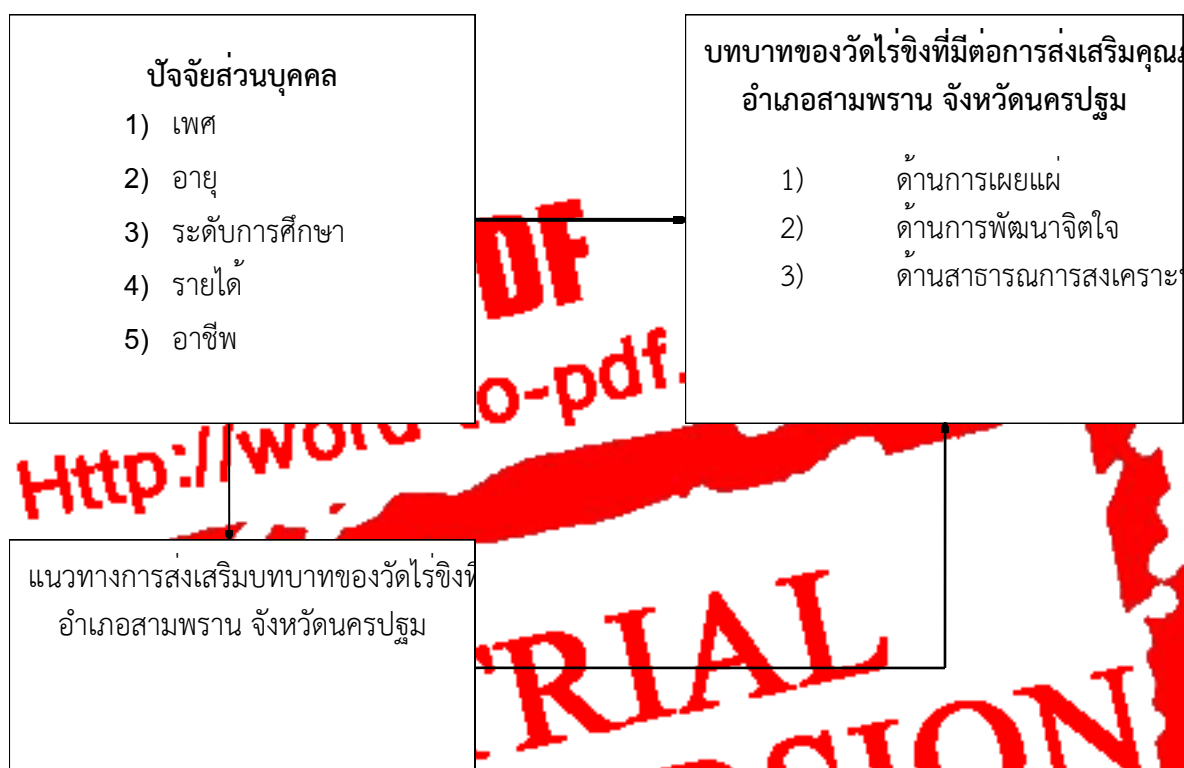
ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ บทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ๓ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านการเผยแผ่ ๒) ด้านการพัฒนาจิตใจและ ๓) ด้านการสาธารณสุขและการะห์

นอกจากนั้นผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๗ รูป เพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมบทบาทของวัดไร่ขิงที่มีต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม เพื่อใช้เป็นเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ตัวแปรต้น
(Independent Variables : IV)

ตัวแปรตาม
(Dependent Variables : DV)

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย